

## Nr 55.

Ankom till riksdagens kansli den 26 maj 1920 kl. 4 e. m.

*Konstitutionsutskottets memorial, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.*

Till konstitutionsutskottet hava på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1919 till och med den 9 januari 1920 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

*justitiedepartementsärenden* från och med den 14 januari 1919 till och med den 7 januari 1920;

*justitieärenden* från och med den 17 januari 1919 till och med den 31 december samma år;

*utrikesdepartementsärenden* från och med den 14 januari 1919 till och med den 7 januari 1920;

*lantförsvarsärenden* från och med den 17 januari 1919 till och med den 7 januari 1920;

*sjöförsvarsärenden* från och med den 14 januari 1919 till och med den 7 januari 1920;

*civilärenden* från och med den 10 januari 1919 till och med den 7 januari 1920;

*finansärenden* från och med den 14 januari 1919 till och med den 7 januari 1920;

*ecklesiastikärenden* från och med den 10 januari 1919 till och med den 7 januari 1920; samt

*jordbruksärenden* från och med den 10 januari 1919 till och med den 7 januari 1920.

*Bihang till riksdagens protokoll 1920. 5 saml. 42 käft. (Nr 55.)*

Dessutom hava från utskottet framställningar gjorts om överlämnande av *dels* i statsrådet förda protokoll rörande det i pressen den 28 mars 1919 publicerade officiella meddelandet angående svenska regeringens lyckönskningar till den tyska regeringen med anledning av den reaktionära statskuppens i Tyskland misslyckande, och *dels* det statsrådsprotokoll eller protokoll i kommandomål, som må hava förts rörande statsrådets och chefens för lantförvarsdepartementet skrivelse den 29 april 1920 till regementscheferna angående beviljande av permission för militärt manskap den 1 innevarande maj månad; men har upplysning vunnits, att inga protokoll i någotdera av förenämnda ärenden föreligga.

I sammanhang härmed har utskottet till behandling förehått en jämlikt § 57 riksdagsordningen från första kammaren till utskottet remitterad, av herr Reuterskiöld gjord anmälan om anledning till anmärkning mot hans excellens herr ministern för utrikes ärendena Hellner angående beredningen av frågan om Sveriges anslutning till nationernas förbund, vilken anmärkningsanledning blivit närmare omförmäld uti ett till utskottet tillika överlämnat av herr Reuterskiöld undertecknat skriftligt anförande. Sedan med anledning av denna anmälan begäran framställt, att till utskottet måtte överlämnas fullständiga handlingar rörande frågan om Sveriges anslutning till nationernas förbund, hava nämnda handlingar blivit utskottet tillställda.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och handlingar, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift blivit av utskottet företagen och nu fullbordad,

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen;

waremot utskottet

funnit följande ärenden vara av beskaffenhet att böra jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen anmällas, nämligen:

**I:o.**

Sedan konstitutionsutskottet för fullgörande av sin grundlagsenliga granskningsplikt av i statsrådet förda protokoll jämlikt 46 § riksdagsordningen hos de statsrådets ledamöter, som konungen vid denna riksdag

därtill förordnat, anhållit om överlämnande till utskottet av bland annat åtskilliga handlingar rörande ärenden tillhörande civildepartementet, har i särskilda av vederbörande expeditionschef undertecknade förteckningar över från departementet till utskottet översända handlingar anmärkts, att ett flertal begärda akter, huvudsakligen rörande utvisningsmål, »ej kunnat anträffas» samt trots efterforskningar »icke kunnat tillrättaskaffas».

Utskottet kan ej underlåta att framhålla det betänkliga i att på sätt, som här skett, handlingar, som äga betydelse för bedömandet av statsrådets ämbetsförvaltning såsom konungens rådgivare, undandragas utskottets granskning. En dylik oförmåga från ett departements sida att tillrättaskaffa infortrade handlingar skulle tydligtvis kunna lägga väsentliga hinder i vägen för eller rent av omöjliggöra utövändet av utskottets grundlagsfästa granskningsplikt. Utskottet har därför funnit sig föranlåtet att hos riksdagen göra anmärkning mot de statsråd och chefer för civildepartementet, vilka hava haft ansvaret för ärendenas behöriga gång inom departementet under granskningsåret.

Med anledning av vad sålunda i denna fråga förekommit har utskottet ansett sig böra göra anmälan hos riksdagen enligt § 107 regeringsformen mot förutvarande cheferna för civildepartementet, statsråden Schotte och Holmquist.

2:0.

(Protokoll över civilärenden den 6 juni 1919.)

Genom brev den 29 november 1918 hade Kungl. Maj:t dels uppdragit åt redaktören, filosofie licentiaten Anders Gunnar Hilding Löwegren att avresa till Frankrike och Belgien i och för studier i dessa länder av vissa spörsmål rörande förhållandena å arbetsmarknaden, dels ock anbefallt statskontoret att av under händer varande medel mot gottgörelse, varom Kungl. Maj:t på anmälan av statskontoret ville framdeles förordna, till Löwegren utbetala ett förskott å resekostnaden av tvåusen kronor. Sedermera, den 21 mars 1919, förordnade Kungl. Maj:t, att Löwegren skulle äga att såsom ersättning för ifrågavarande uppdrag samt av honom verkställda utredningar i andra sociala frågor uppbära ett belopp av ettusen kronor, för månad räknat, under tiden från och med den 1 december 1918 till och med den 30 juni 1919. Därjämte anbefalldes statskontoret att från sjätte huvudtitelns allmänna besparingar till Löwegren utbetala honom sålunda tillkommande ersättning, med avdrag dock av vad han på grund av förberörda brev i förskott uppburit.

Sedermera inkom Löwegren, den 5 maj 1919, med en till statsrådet och chefen för civildepartementet ställd skrift, vari han anhöll om ersättning för viss till följd av fullgörande av nämnda uppdrag för tiden från och med den 1 december 1918 till och med den 30 juni 1919 mistad arbetsinkomst, uppgående till 6,703 kronor och 33 öre. På tillstyrkan av chefen för civildepartementet, statsrådet Schotte, biföll Kungl. Maj:t Löwegrens nämnda framställning, och anbefalldes statskontoret att från sjätte huvudtitelns allmänna besparingar utbetala den Löwegren sålunda tillerkända ersättningen. Av de till detta ärende hörande handlingar framgår följande:

Löwegrens den 5 maj 1919 ingivna ansökan var av följande lydelse:

»Till Herr Statsrådet och chefen för Kungl. Civildepartementet.

Härmed får jag vördsamt anhålla att i överensstämmelse med bifogade intyg utfä i och för förlorad arbetsinkomst under tiden dec. 1918 — juni 1919

dels ett belopp av 5,833: 33 kr.

(ersättning för förlorad inkomst i N. P. C.)

dels ett belopp av 870: — kr.

(ersättning för rekviderade föreläsningar).

Stockholm d. 5 maj 1919.

Gunnar Löwegren.

Attaché technique vid Svenska Beskickningen i Paris.»

De av herr Löwegren åberopade intygen äro dels ett, som utfärdats den 3 juni 1919 av Nordiska Presscentralens A.-B:s kameralavdelning, av innehåll, att Löwegren på grund av vistelse i Frankrike och Belgien i och för offentligt uppdrag haft tjänstledighet från sin befattning som chef för Nordiska Presscentralens Malmökontor och icke sedan november månad lyftat den lön å 833: 33 kr. i månaden han i denna sin egenskap åtnjöt, dels ett intyg, som utfärdats å Centralbyråns för populärvetenskapliga föreläsningar vägnar. Detta senare intyg är av följande lydelse:

»Att Direktör Gunnar Löwegren i Malmö såsom föreläsare tillhör Centralbyrån i Lund för populära vetenskapliga föreläsningar, att för vårterminen 1919 aderton föreläsningföreningar i Skåne hos oss begärt förmiddling av aderton (18) föreläsningar av honom samt S. Kalmar läns föreläsningförbund en sammanhängande föreläsningsturné, omfattande elva (11) föreläsningar, eller inalles tjugonio (29) föreläsningar, att Löwe-

gren på grund av resa till Frankrike icke kunnat antaga dessa rekvisitioner eller hålla någon av dessa föreläsningar; samt att för varje föreläsning utgår ett arvode av trettio (30) kronor, varder härmed på begäran intygat.

Lund den 17 maj 1919.

Centralbyrån för populära vetenskapliga föreläsningar.

Frithiof Pontén.

Centralbyråns föreståndare.

I vad gäller den begäran om ersättning av 870 kronor, som Löwegren med hänvisning till nu senast återgivna intyg gjort, finner utskottet föredragande departementschefens tillstyrkande av ersättningens utmörkande anmärkningsvärt. Att av Löwegren rekvirerats ett stort antal föreläsningar, som denne på grund av sitt uppdrag i statens tjänst icke kunnat hålla, synes icke utgöra någon giltig grund för ett ersättningsanspråk gentemot staten. Det är enligt utskottets tanke uppenbart, att staten icke kan hava någon skyldighet att ersätta en i statens uppdrag sysselsatt och för detta uppdrag avlönad person för alla de mer eller mindre tillfälliga biinkomster, vilka han, därest han icke mottagit statsuppdraget, möjligen kunnat förskaffa sig; i förevarande fall är det därjämte tydligt icke ådagslagt, att Löwegren, om han icke i statsuppdrag vistats i Frankrike, med säkerhet skulle varit i tillfälle att fullgöra alla de rekvisitioner å föreläsningar, som till honom riktats. En praxis i angiven riktning skulle uppenbarligen kunna leda till svåröverskådliga och betänkliga konsekvenser.

Beträffande förevarande ärendes beredning anser sig utskottet även böra anmärka därpå, att utlåtanden icke inforrats från vederbörande myndigheter, främst statskontoret. Detta synes vara så mycket mera anmärkningsvärt, som, enligt utskottets mening, förevarande ärende är av egenartad beskaffenhet och i viss mån synes ägnat att kunna verka prejudicierande för liknande fall.

På grund av vad sålunda anförts, har utskottet funnit detta ärende vara av den beskaffenhet, att anmälan bör, jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen göras mot föredragande departementschefen, statsrådet Schotte.

3:o.

(Protokoll över civilärenden den 12<sup>e</sup> december 1919.)

På tillstyrkan av chefen för civildepartementet, statsrådet Holmquist, förordnade Kungl. Maj:t den 12 december 1919 pastor Adam Wilhelm

Gullberg att från och med den 1 januari 1920 tills vidare vara fattigvårdskonsulent i nionde distriktet.

Av de till detta ärende hörande handlingar framgår följande:

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 13 juni 1919 bestämdes, att från och med den 1 januari 1920 ytterligare en fattigvårdskonsulent utöver de åtta förut befintliga skulle anställas; dennes tjänstgöringsskyldighet skulle falla inom det nionde distriktet, omfattande Västerbottens och Norrbottens län. Genom kungörelse den 22 oktober 1919 kungjordes sedermera befattningen till ansökan ledig; ansökningstiden utgick den 11 november. Vid ansökningstidens utgång hade tjugotre sökande anmält sig till den lediga befattningen. De sålunda inkomna ansökningshandlingarna överlämnades i skrivelse den 14 november 1919 av statsrådet och chefen för civildepartementet till länsstyrelsen i Norrbottens län, för att denna, efter samråd med länsstyrelsen i Västerbottens län, skulle inkomma med det yttrande rörande de sökandes lämplighet, vartill länsstyrelsen kunde finna anledning.

I följd härav inkom länsstyrelsen i Norrbottens län den 27 november med motiverat yttrande. Länsstyrelsen förordade i detsamma till erhållande av den lediga befattningen fattiggårdsföreståndaren Johan Ström, landstingsmannen Anders Anderson och diakonen Arvid Svanberg i nu nämnd ordning. I yttrandet anfördes, att länsstyrelsen i Västerbottens län på begäran ävenledes yttrat sig i frågan; densamma hade därvid i likhet med länsstyrelsen i Norrbottens län såsom lämpliga till befattningen uppsatt i första och tredje rummen sökandena Ström och Svanberg men i andra rummet däremot fattiggårdsföreståndaren Johan David Lenartsson. Ingendera av de båda länsstyrelser, som yttrat sig i frågan, hade sålunda ansett sig böra uppföra sökanden Gullberg bland de tre, vilka de ansågo i främsta rummet böra komma i fråga till erhållande av den lediga befattningen.

Beträffande de sökandes meriter framgår av ansökningshandlingarna följande:

Den av de båda länsstyrelserna i första rummet uppförde sökanden, fattiggårdsföreståndaren Johan Ström, född den 12 september 1875, hade genomgått fullständig kurs vid statsunderstödda lantbruksskolan i Nordvik under tiden 1 november 1899—31 oktober 1901 samt sedermera innehaft förmansbefattning därstädes från och med den 1 november 1901 till och med den 31 oktober 1902. Efter att under några år hava tjänstgjort såsom förman vid ett större jordbruk i Neder-Kalix socken i Norrbottens län hade Ström ingått i fattigvårdens tjänst. Sålunda tjänstgjorde han under  $7\frac{1}{2}$  år — fr. o. in. den 1 mars 1905 t. o. m. den 31

augusti 1912 — som föreståndare för Neder-Luleå sockens fattiggård i Norrbottens län. Från denna tidpunkt hade han innehaft befattningen som föreståndare för Timrå sockens försörjningshem i Västernorrlands län. Under sistnämnda tid hade han även på fattigvårdsstyrelsens uppdrag ombesöjt utackorderingen av barn och utövat inspektion i fosterhemmen. I samtliga dessa befattningar hade han, enligt vad av bilagda betygsavskrifter framgår, ådagalagt stort intresse och personlig duglighet samt grundliga kunskaper i till fattigvården hörande frågor i allmänhet. Bland annat betygade fattigvårdskonsulenten Verner Hedlund, att Ström ägnat fattigvårdsfrågor även utanför hans egentliga verksamhet stort intresse och att han vore i hög grad skickad att erhålla den lediga konsulentbefattningen.

Den av Norrbottens länsstyrelse i andra rummet förordade sökanden, landstingsmannen Anders Anderson, kunde åberopa betydande meriter såväl i allmänt kommunala och sociala värv som i fråga om fattigvårdsverksamhet. Född 1871 hade han under läsåret 1892—93 genomgått kurs vid Vemmenhögs in. fl. härads folkhögskola. I sin hembygd i Markaryds församling både han livligt deltagit i kommunal verksamhet. Sålunda hade han i sju år varit ordförande i kommunalnämnden och under en följd av år vice ordförande i kommunalstämman och, sedan kommunalfullmäktige införts, deras vice ordförande. Han hade därjämte i åtta år varit ledamot av församlingens skolråd, varit ordförande i pensionsnämnden, sedan denna institution tillkom, och var sedan 1914 ledamot av Kronobergs läns landsting, av vilket han insatts i en tremannakommitté för utredande av frågan om ett landstingets arbetshem. I fattigvårdsfrågor hade han förvärvat insikt såsom vice ordförande i Markaryds fattigvårdsstyrelse sedan 1904 och dess ordförande sedan 1912. Han hade därjämte tjänstgjort såsom tillförordnad fattigvårdskonsulent under ordinarie befattningshavares tjänstledighet dels i tredje, dels i fjärde distriktet, i vardera under en tid av en månad. Slutligen hade Anderson den 18/a 1919 tillkallats att inom civildepartementet såsom sakkunnig jämte andra personer utreda och bereda frågan om förslag till normalritningar för ålderdomshem in. m. I bifogade intyg från kyrkoherden i Markaryds församling och kommunalstämмоordföranden därstädes vitsordades Andersons stora sociala intresse och att han med nit och framgång arbetat för fattigvårdens ordnande och höjande inom sitt verksamhetsområde.

Den av länsstyrelsen i Västerbottens län i andra rummet uppförde sökanden, fattiggårdsföreståndaren Johan David Lennartsson, född 1881, hade såsom diakonelev vid Svenska Diakonanstalten höstterminen 1903 och vårterminen 1904 genomgått teoretiska och praktiska kurser, vari

bland annat ingått barnavård och allmän sjukvård samt fattigvårdslära och praktiska övningar i fattigvård. Sedermera hade Lennartsson såsom elev deltagit i Svenska Fattigvårdsförbundets utbildningskurs för blivande föreståndare och föreståndarinnor vid fattigvårds- och barnanstalter från den 15/i—15/v 1913 och därvid ådagalagt lämplighet för fattigvård och praktisk duglighet. Sedan den 10/10 1914 hade Lennartsson tjänstgjort som föreståndare för Byske fattiggård i Västerbottens län; enligt bifogade intyg av fattigvårdskonsulenten Verner Hedlund, ordförandena i Byske fattigvårdsstyrelse, i Byske sockens kommunalnämnd m. fl. hade Lennartsson därvid ådagalagt stor omvårdnad om understödstagarna och på ett erkännansvärt sätt förestått anstalten.

Den av de båda länsstyrelserna i tredje rummet uppförde sökanden, diakonen Arvid Svanberg, född 1887, hade från 1907 genomgått treårig kurs vid Svenska Diakonanstalten, varvid förekommit dels praktisk utbildning vid sjukhem och vårdanstalter, dels en nio månaders teoretisk kurs, vari bland annat ingått fattigvårdslära och bokföring. Sedermera hade Svanberg under sex år tjänstgjort som församlingsdiakon och tillsyningsman för fattigvården i Ljusdals socken och köping samt under tre månader såsom vikarierande föreståndare för en större fattiggård därstädes. Han hade därefter innehaft befattningar bland annat såsom fattigvårdsassistent och t. f. barnavårdsman i Halmstad. Genom bifogade intyg ådagalades, att Svanberg genom resor i Arjeplog, Joekmoek och Pajala socknar förvärvat kändedom om förhållandena, särskilt fattigvårdsväsendet, därstädes. Från sina befattningar och särskilt från sin fleråriga verksamhet i Ljusdal kunde Svanberg åberopa synnerligen goda vitsord.

Den av Kungl. Maj:t utnämnde sökanden, pastor W. Gullberg, född 1868, hade åren 1894—96 genomgått Svenska Missionsförbundets missionskola och därefter verkat som predikant. Gullberg hade innehaft vissa kommunala och politiska förtroendeuppdrag och var sedan hösten 1911 ledamot av riksdagens första kammare. Han hade i flera år varit suppleant i styrelsen för Skaraborgs länsavdelning av Svenska Fattigvårdsförbundet och såsom sakkunnig i trenne kommittéer biträtt vid utredning av vissa humanitära frågor. Gullberg åberopade dessutom en studieresa på 6 månader i Förenta Staterna, varunder han förvärvat examen vid The Swedish Evangelical Mission Covenant of America. I intyg av professor Paul Hellström förklarades Gullberg på grund av sina stora sociala intressen och sin mångsidiga erfarenhet synnerligen lämplig till den sökta fattigvårdskonsulentbefattningen, varjämte i vissa andra intyg olika personer vitsordade Gullbergs allmänna duglighet. I fråga

om praktiskt fattigvårdsarbete har Gullberg endast kunnat åberopa mera enskild verksamhet och att han vid vissa tillfällen åtföljt fattigvårds-konsulenten Håkansson vid dennes konsulentbesök och därvid visat sig väl insatt i fattigvårdsfrågor.

Enligt utskottets uppfattning framgår av de ansökningshandlingar, vilka utskottet i korthet refererat, att föredragande departementschefen icke haft tillräckliga skäl att, med åsidosättande av de hörda länsstyrelsernas yttranden, förordade pastor W. Gullbergs förordnande till fattigvårds-konsulent i nionde distriktet. Under det att de av länsstyrelserna förordade sökandena samtliga utövat väl vitsordad verksamhet i det praktiska fattigvårdsarbetets tjänst, har Gullberg visserligen ådagalagt allmänna sociala och humanitära insikter och intressen men icke någon speciell kompetens i fråga om praktiskt fattigvårdsarbete. Såsom de båda länsstyrelserna i sina skrivelser framhållit, synes hänsyn vid denna befattnings tillsättande främst hava bort tagas just till erfarenhet i fråga om praktisk fattigvårdsverksamhet, och det synes då utskottet uppenbart, att Gullberg icke kunnat förebringa meriter, jämförliga med dem, vilka de av länsstyrelserna förordade kunnat åberopa. Gullbergs riksdagsmannaupdrag synes nämligen icke hava bort betraktas såsom en dylik merit. Härvid är ock att märka att, även om Gullberg ådagalagt allmänna sociala intressen och kunskaper, som i och för sig kunnat vara av värde för en dylik befattning, också hans medsökande härutinnan kunnat åberopa goda vitsord.

På grund av vad sålunda anförts, har utskottet funnit detta ärende vara av den beskaffenhet, att anmälan bör, jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen göras mot föredragande departementschefen, statsrådet Holmquist.

#### 4:o.

(Protokoll över civilärenden den 31 december 1919.)

Genom kungl. kungörelsen angående övervakande av utlänningar i riket, den 26 september 1918, ålades utlänning, som före den 1 december 1918 befann sig här i riket, och som efter nämnda datum önskade fortfarande här vistas under längre eller kortare tid, skyldigheten att, därest han ej kunde förskaffa sig vederbörligen viserat pass, vara försedd med uppehållsbok, innefattande tillstånd att vistas i riket. Ansökan om dylik uppehållsbok skulle göras hos polismyndigheten i den ort, där utlänningen på ett mera stadigvarande sätt vistades, vilken myndig-

het skulle äga att densamma utfärda. Samma polismyndighet eller Kungl. Maj:ts befallningshavande skulle ock kunna indraga utfärdad uppehållsbok, när skäl därtill föreläge. Bland allmänna bestämmelser rörande vad som av vederbörande myndigheter borde tagas i betraktande vid prövning av ansökan om uppehållsbok, angavs i berörda kungl. kungörelse, att hänsyn borde tagas till den tid den ansökande uppehållit sig härstädes. Därvid betonades särskilt, att beträffande utlännning, som hitkommit före den 1 augusti 1914 och sedan dess utan längre avbrott vistats härstädes, borde, därest ej särskild anledning till anmärkning mot honom förefunnes, inga betänkligheter hysas för utfärdande av uppehållsbok. I detta fall borde ock uppehållsbok i allmänhet utfärdas att gälla tills vidare, medan i motsatt fall sådan skulle avse endast viss tids vistelse i landet.

Beträffande särskilt övervakandet av över gränsen mot Finland till riket inkommande personer utfärdade Kungl. Maj:t i nådigt brev den 11 oktober 1918 särskilda föreskrifter för länsstyrelsen i Norrbottens län. Däri meddelades bland annat följande att för länsstyrelsen lända till efterrättelse:

»att Sveriges landgräns mot Finland må, med undantag, som nedan sägs, av utlännningar överskridas allenast vid Haparanda;

att utan hinder av vad sålunda stadgats, person tillhörande befolkningen å finskt område nära gränsen till Sverige må, därest han för besök i svenskt motsvarande gränsområde är försedd med behörigt av Eder förordnad tjänsteman viserat pass, även på andra punkter överskrida gränsen dock endast å de övergångsställen och å de tider av dygnet, som av Eder i samråd med Generaltullstyrelsen bestämmas och av Eder vederbörligen kungöras.»

I samma kungl. brev gavs ock föreskrifter om upprättandet av särskild gränsbevakningskår för övervakandet av gränsen. Dess medlemmar tillerkändes befogenhet »att avfordra utlännings pass och andra erforderliga upplysningar samt avvisa utlännings, som saknar för inträde i riket gällande pass, eller, även om han innehar sådant pass, inkommit å därför icke tillåtet ställe eller å icke tillåten tid».

I detta sammanhang torde även erinras om en bestämmelse (§ 1) i lagen av den 14 september 1914 angående förbud för vissa utlännings att här i riket vistas, vilken innehåller, att utlännings, som till riket ankommer för att söka sitt uppehälle, må, där det skäligen bör antagas, att han saknar möjlighet att här ärligen vinna sin försörjning, vid ankomsten till riket eller omedelbart därefter av polismyndighet avisas.

Enligt vad av för utskottet tillgängliga handlingar framgår, utfär-

dåde polismyndigheten i Neder-Torneå socken den 21 november 1918 uppehållsbok att gälla tills vidare för finske undersåten Isak Joki. I den för ändamålet ingivna ansökan både den sökande bland annat om sig meddelat, att han vistats i Sverige sedan år 1904, och att ändamålet med uppehållet härstädes vore »arbetsanställning vid vattenledningen i Haparanda».

Den 25 juli 1919 indrogs denna uppehållsbok av den utfärdande myndigheten, såsom av dennas rapport till Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län framgår. Såsom skäl för åtgärden angivas i den nämnda rapporten, att det visat sig, dels att Joki »kännt oriktiga uppgifter om sin vistelse och på grund därav fått uppehållsboken utfärdad att gälla tills vidare», dels ock att Joki »enligt egen uppgift alltsedan den 10 sistlidne december (1918) saknat stadigvarande arbete», samt att det med skäl kunde antagas, att han vid tidpunkten för indragningen förtjänade sitt uppehälle på »smuggling och spridande av bolsjevikisk litteratur». Joki meddelades tillika avvisning från riket av gränskommissarien P. W. Glad, inför vilken han tagits i förhör, och återfördes av denne under bevakning till Finland. I det polisförhørsprotokoll, som vid tillfället fördes, lämnades såsom förklaring för avvisningen en utförlig redogörelse för Jokis uppförande under vistelsen här i landet. Det upplystes sålunda därstädes, att han »en längre tid sysslolös drivit omkring såväl i svenska som finska gränssorten och därunder fört ett supigt och mycket oordentligt levnadssätt», att »det vore uppenbart, att han sysslade med olovlig varuutförsel eller andra olagliga handlingar», att han »under rusets inflytande bland annat rest livsfarligt vapen samt på sätt och vis utgjorde en skräck för omgivningen», att han »vore mycket starkt misstänkt för olovligt tillgrepp vid flera tillfällen». Dessa och liknande uppgifter bestyrkas ock av ett flertal intyg av gränspolisen. Vid förhöret hade Joki själv medgivit, att han icke sedan hösten 1918 haft något stadigvarande arbete. Han bestred, att han gjort sig skyldig till olovlig varuutförsel, men erkände, att han vid sina fisketurer i skärgården medhaft tidningar och broschyrer. Vidare heter det i förhørsprotokollet: »Någon politisk flykting från Finland vore han ingalunda.» Detta bevisades bäst av att han ända till i slutet av januari 1919 passerat fram och åter över gränsen till Finland vid Handolinska bron. Det pass, han dittills innehåft, utfärdad av finska polismyndigheterna, hade emellertid i slutet av januari eller början av februari 1919 blivit av dessa myndigheter indraget, vilket dock ej hindrat, att Joki även sedan dess en och annan gång annorstädes passerat den svensk-finska gränsen. På grund av nu relaterade omständigheter och då uppehållsboken, såsom redan

nämnts, vid förhörstillfället indrogs, samt Joki således saknade pass eller annan handling, som berättigade honom att vistas här i riket, företog gränskommissarien avvisningsåtgärden.

Angivande denna avvisning såsom anledning och framhållande att liknande fall ofta förekommit, vände sig representanter för Haparanda arbetarekommun i en den 27 juli 1919 dagtecknad skrift till statsrådet och chefen för civildepartementet, däri de enligt beslut å av nämnda arbetarekommun sagda dag hållet möte anhöllo, att statsrådet omedelbart måtte vidtaga åtgärder »till att förhindra vidare oegentligheter» från den svenska gränsbevakningens sida gent emot i Sverige boende finska arbetare, samt att statsrådet måtte förordna, »att varje fall, när en person anhålles i och för utvisning eller 'avvisning', underställes Konungens Befallningsliavandes i länet prövning och att de anhållna beredes tillfälle till att före förpassningens verkställande få till nämnda myndighet inkomma med förklaring och svaromål». Till stöd för sin framställning framhöllo mötets representanter, att, därest den utvisade först efter bortsändandet från landet skulle äga rätt att överklaga avvisningsåtgärden, bleve ju »asylrätten för politiska flyktingar illusorisk». Beträffande särskilt fallet Joki förklarades i berörda skrift, att denna utvisning skett under brutala former och endast kunde sättas i samband med ett rykte om att de finska myndigheterna skulle »ha haft ett gott öga till Joki, emedan han skulle på ett eller annat sätt varit finska flyktingar behjälpliga under deras vistelse i Sverige». Skriften avslutades med följande:

»Som våra förut gjorda hänvändelser till högre myndigheter ej till synes ännu inverkat på polismyndigheternas behandlingssätt av finska arbetare, avvakta vi svenska arbetare med otålighet Edra åtgärder till förhindrandet av vidare oegentligheter samt beivrande av de begångna.

Skulle mot förmodan även denna vår vädjan till rättvisan lämnas utan avseende och polismyndigheterna fortfara med att behandla våra finska klassbröder som rättslösa djur, komma vi att betrakta det som en provokation och utmaning även mot den svenska arbetarklassen, varvid utomparlamentariska åtgärder av den mest allvarliga och vittomfattande beskaffenhet ej torde kunna undvikas.»

Från civildepartementet remitterades denna skrift den 1 påföljande augusti till länsstyrelsen i Norrbottens län med infordrande av skyndsamt utlåtande i saken, vilket ock den 20 i samma månad avgavs. Däri meddelade länsstyrelsen, att, såvitt de handlingar, som på grund av från gränskommissarien Glad infordrat yttrande tillställts länsstyrelsen, utvisade, »polismyndigheterna beträffande Joki icke förfarit annorlunda än som överensstämmer med gällande stadganden rörande övervakande av utlänningar». Bifogade yttranden av landsfiskalen i Nedertorneå distrikt

och av gränskommissarien Glad underströkt de skäl för uppehållsbokens indragning och avvisningen ur riket, som här ovan meddelats ur den förres rapport till länsstyrelsen den 25 juli 1919 och ur det av den senare undertecknade polisförhørsprotokoll. Beträffande de oriktiga uppgifter, som Joki vid sin ansökan om uppehållsbok skulle hava lämnat, upplystes nu, att medan han i denna ansökan förklarar sig hava vistats i Sverige alltsedan 1904, han däremot vid förhöret medgivit, att han inkommit i riket år 1913 men därefter återvänt till Finland den 5 oktober 1916 samt stannat där till någon dag i februari 1917, då han åter hit inkommit. Såsom särskilt anmärkningsvärt i hans uppförande under vistelsen i Sverige angavs, att han »under olika tillfällen och på olika platser lämnat landet under innevarande år (1919) samt återvänt hit till riket på otillåtna ställen utan att vara försedd med i lag föreskrivet pass». Dessutom underströks, att Joki »sysslat med överförande till Finland av bolsjevik litteratur» och att han tydligen därigenom förskaffat sig medel till sitt uppehälle. Till belysande av denna verksamhets karaktär hade vederbörande bifogat ett exemplar av var och en av de skrifter, varmed Joki tagit befattning. Här förtjänar att beträffande dessa skrifter nämnas, att en, försedd med titeln »Kylläläisten laulukirja» (Sångbok för folket), i själva verket befunnits vara »en enkel och lättfattlig framställning av de elementära grunderna för exercis, vapen- och krigföring», samt att en annan, kallad »Matti-läshoito-opas» (Lärobok i biskötsel), bland annat innehöll en »handbok för fotfolket» jämte åtskilliga angrepp riktade mot den bestående ordningen. För närmare upplysning om dessa skrifers karaktär får utskottet hänvisa till vid detta memorial fogad bilaga, där utdrag ur dem återgivas.

I sitt yttrande förklarade gränskommissarien Glad därjämte, att han före avvisningsåtgärdens vidtagande förvissat sig om »att Joki icke vore politisk flykting samt att han ej heller kunde komma att bliva straffad för politiskt brott i Finland».

I detta sammanhang må anmärkas, att å länsstyrelsens ovanberörda utlåtande den 20 augusti 1919 förekommer en blyertsanteckning av följande lydelse: »Då något verkligt förhör med Joki icke synes hava företagits, hemställes, att han må medgivas inkomma till riket för att undergå dylikt förhör. Om därvid uppgifterna om hans sysslande med propaganda i Finland bestyrkas, torde han tilldelas varning med framhållande, att om han fortsätter med liknande trafik, utvisning kommer att företagas. 10. 9. 19. C. L. H.»†

† Det torde här böra påpekas, att det ovan refererade polisförhørsprotokollet insänts till civildepartementet tydligen först med länsstyrelsens nedan berörda skrivelse av den 28 november 1919.

På detta stadium av ärendets utveckling inkom Haparanda arbetarekommun (av S. V. P.) med en ny skrift, daterad den 27 september 1919, till statsrådet och chefen för civildepartementet. I denna vidhöllos de i den tidigare framställning gjorda uttalandena, att den enda tänkbara anledningen till Jokis avvisande vore vederbörandes villighet »att kunna tillmötesgå finska myndigheternas önskan om Jokis utlämnande». Till bestyrkande av denna uppfattnings riktighet återopades i skriften en bifogad bestyrkt avskrift av ett av gränskommissarien Glad till gränskommandanten i Torneå skrivet brev, »vars syfte» — enligt skriftingivarnes mening — »tydligt varit att få den utvisade Joki i Finland så strängt straffad som möjligt för påbördade politiska 'brott'». Det återopade brevet, daterat den 11 augusti 1919 — alltså efter avvisandet från Sverige — och enligt dess egen uppgift tillkommet med anledning av en förfrågan den 30 nästföregående juli från gränskommandanten i Torneå angående Joki, meddelade upplysningar om den befattning, som denne kunde anses hava haft med insmuggling till Finland av »holstjeweiklitteratur» och med olovlig varuutförsel. Därjämte framhölls, att Jokis hustru vid anställt förhör uppgivit, »att Joki sedan förra sommaren (1918) icke haft något stadigvarande arbete utan sysslat med fiske, men vore hon av den meningen, att Joki genom fisket icke förtjänat så mycket, att han kunnat därav försörja familjen». I arbetarekommunens skrift förklarades kategoriskt, att åtskilligt av de av de svenska myndigheterna meddelade upplysningar om Joki ej alls vore med sanningen överensstämmande. Ur densamma förtjänar slutligen anföras följande, vari skrivelsen utmynnade:

»Denna vår förnyade hänvändelse till Eder har ej dikterats av någon naiv tro på att en grundlig och *opartisk* undersökning blir igångsatt och att de begångna oegentligheterna bliva beivrade, samt att beslutanderätten om utlänningsars utvisande och 'avvisande' endast tillerkännes Konungens Befallningshavande i länet; utan väl vetande att denna liksom våra föregående hänvändelser till Eder ej föranleda till någon åtgärd, är dock syftet härmed, att sedan vi en gång på grund av myndigheternas fortsatta förföljelser av våra finska klassbröder, tvingats till handling, vi ej kunna påbörjas att ej på lojal och parlamentarisk väg, först försökt få upprättelse för mot politiska flyktingar begångna orättvisor samt slut på pågående oegentligheter.»

Med anledning av ett den 4 oktober 1919 dagtecknat, av statsrådet och chefen för civildepartementet till länsstyrelsen i Norrbottens län avlåtet telegram anmodade nämnda länsstyrelse i skrivelse den 6 oktober 1919 gränskommissarien Glad att hos polismästaren i Torneå göra förfrå-

gan, huruvida Joki tilliutes få återvända till Sverige för att undergå nytt förhör beträffande anledningen till avvisningen. Efter verkställt uppdrag meddelade Glad den 9 i samma månad, att Joki omedelbart efter avvisningen från Sverige blivit häktad i Torneå för det han vid liera tillfällen olovligen överfört kommunistiska och revolutionära skrifter till finska holmar i skärgården. Som Joki visserligen vore försatt på fri fot men den mot honom inför rådhusrätten i Torneå anhängiggjorda rättegången ännu ej slutförts, ansåg sig vederbörande icke kunna medgiva, att han finge återvända till Sverige. Ifrågavarande meddelande insändes av länsstyrelsen till civildepartementet den 10 oktober 1919.

Ärendet fick därefter vila i avvaktan på avslutandet av rättegången i Finland. Den 28 november översände länsstyrelsen till statsrådet och chefen för civildepartementet från gränskommissarien Glad ytterligare inkomna handlingar rörande Joki. Därbland fanns ett utdrag i översättning av rådstuvurättens i Torneå protokoll vid sammanträde den 27 oktober 1919, varav framgick, att Joki nämnda dag ådömts ett års fängelse för olovlig införsel den 21 juli samma år av litteratur av revolutionär och uppviglande art, samt ett intyg av borgmästaren i Torneå, att *målet icke behandlats såsom politiskt*. Länsstyrelsen framhöll bl. a. i sitt utlåtande: »För egen del tillåter sig Länsstyrelsen vördsamt framhålla, att Jokis uppgift strax före avvisningens verkställande, att han vore politisk flykting och såsom sådan hade att frukta straff i Finland uppenbarligen är oriktig, då han ju, efter det de finska myndigheterna tagit hand om honom varken blivit tilltalad eller straffad för politiskt brott. Det bifogade utdraget av passjournalen i Haparanda bestyrker ju ock, att Joki icke fruktade något straff i Finland. Vid sådant förhållande kan Länsstyrelsen icke se någon anledning, varför icke gällande bestämmelser rörande utläningar böra tillämpas i avseende å Joki».

Samtidigt meddelade länsstyrelsen, att, enligt muntlig uppgift av gränskommissarien Glad, Joki vid denna tid ånyo inkommit hit till riket, varför länsstyrelsen med anledning av vad i ärendet förekommit tillsagt Glad att hålla tillsyn över Joki och icke ånyo avvisa honom, förrän statsrådet och chefen för civildepartementet meddelat besked, huru med Joki skulle förfaras.

Till det som nu anförts till belysande av föreliggande ärende torde slutligen kunna läggas, att å akten för senast omnämnda yttrande av länsstyrelsen förefinnas bl. a. två blyertsanteckningar. Den ena lyder: »Då av nu ingivna förhörprotokoll och övriga handlingar framgår, att Joki i Sverige drivit för Finland avsedd politisk propaganda, vidhållles hemställan att Joki genom K. B. tilldelas lämplig varning med fram-

hållande att fortsatt liknande verksamhet kommer att medföra hans utvisande. 20. 12. 19. C. Ludv. Hasselgren» Den andra är av följande lydelse: »Ehuru rimliga skäl för Jokis avvisning icke synas hava föreläggat, torde emellertid med hänsyn till ärendets nuvarande läge Jokis besvär icke behöva föranleda något Kungl. Maj:ts beslut. 23. 12. 19. C. L. H.»

Den 31 december 1919 beslöt Kungl. Maj:t i statsrådet på hemställan av föredragande departementschefen, statsrådet Holmquist, att, med anledning av »en utav Haparanda arbetarekommun gjord ansökan», förklara hinder icke möta för polismyndigheten att för Joki utfärda uppehållsbok att gälla, varje gång för högst fjorton dagar under villkor, att han icke här i riket i någon form bedreve politisk propaganda.

Utskottet har icke kunnat finna annat än att, enligt gällande föreskrifter rörande utlänningars övervakande i Sverige, avvisningsåtgärd i ett sådant fall som det ovan relaterade måste anses synnerligen befogad. Den motsatta uppfattning i detta hänseende, varåt de berörda framställningarna av Haparanda arbetarekommun givit uttryck, synes otvetydigt grunda sig på föreställningen, att Joki vore en politisk flykting från Finland, och att han såsom sådan borde komma i åtnjutande av asylrätt här i landet. Såsom emellertid av ovanstående torde framgå, har detta icke varit fallet. I detta hänseende förelåg alltså ej skäl att medgiva Jokis kvarstannande här i riket. I stället synes det utskottet, att flera i de refererade handlingarna ådagalagda omständigheter rörande hans uppförande här i riket bestämt tala mot ett dylikt medgivande. Såsom dylika omständigheter vill utskottet anföra, att Joki, efter vad han själv vid förhör medgivit, under en längre tid saknat stadigvarande arbete, att han vid sin ansökan om uppehållsbok 1918 lämnat oriktig uppgift om tiden för sin vistelse i Sverige, samt att han under sitt uppehåll här ej ställt sig gällande passföreskrifter till efterrättelse genom att utan behörigt pass överskrida den svensk-finska gränsen. Då dessa skäl synas utskottet förmellt vara fullt giltiga anledningar till att ej medgiva Joki rätt att erhålla ny uppehållsbok, anser utskottet ett tillstyrkande av ett dylikt medgivande så mycket olämpligare, som, enligt vad av flera polismän i orten intygats, Jokis uppförande och levnadsomständigheter i övrigt givit anledning till åtskilliga anmärkningar.

Wid sådant förhållande har utskottet ansett sig böra beträffande detta ärende göra anmälan hos riksdagen enligt § 1107 regeringsformen medt föredragande departementschefen, statsrådet Holmquist.

550.

(Protokoll över finansärenden den 28 september 1919.)

II öru till Kungl. Majt ställd, den 16 april 1919 ingiwen skrift, hade vaktmästaren vid tullbevakningen i Funäsdalen C. Ericson hemställt, att ersättning måtte honom beredas för vad han under tjänstledighet för fullgörande av uppdrag såsom ledamot av Jämtlands läns landsting åren 1916, 1917 och 1918 samt därav föranledda resor fått av sin lön avstå till den tjänsteman, som under ledigheten varit förordnad att bestrida hans tjänst.

På tillstyrkan av fördragande departementschefen, statsrådet Thorsson, beslöts Kungl. Majt den 26 september 1919, dels att med hänsyn till beskaffenheten av landstingsmannauppdrag tillerkänna Ericson ersättning för vad han av sin lön måst till sin vikarie avstå under tjänstledighet för beivrande av Jämtlands landsting åren 1916, 1917 och 1918 samt därav föranledda resor till residensstaden och åter till hemmet, eller sextioen kronor 44 öre, dels att anbefalla länsstyrelsen i Jämtlands län att till Ericson utbetala och i länsräkenskaperna å anslaget VII: I: 20 till extra utgifter avföra berörda belopp. Av de till detta ärende hörande handlingar framgår följande:

Ericsons den 16 april 1919 avgivna skrift var av följande lydelse:

»Till Konungen.

Undertecknad, tullvaktmästare vid gränsinspektionen i Funäsdalen, anhåller att av statsmedel återfå vad jag av min lön fått avstå till den tjänsteman, som uppehållit min tjänst under den tid jag fullgjort uppdrag som ledamot av Jämtlands läns landsting under åren 1916, 1917 och 1918 jämte nödig tid för resor.

Stockholm den 16 april 1919.

Christian Ericson»

Över Ericsons anhållan infortrade statsrådet och chefen för finansdepartementet på nådigaste befallning den 19 april 1919 utlåtande från Generaltullstyrelsen. Detta utlåtande, som avgavs den 20 maj 1919, hade följande innehåll:

»Underdånigt utlåtande.

Med inledning av förestående nådiga remiss får Generaltullstyrelsen i underdånighet annåla, att vaktmästaren vid tullbevakningen i Fu-

näsdalen C. Ericson den 8—16 september 1916, den 9—17 september 1917 och den 7—16 september 1918 åtnjutit av vederbörande tullförvaltning honom beviljad tjänstledighet för utövande av uppdrag såsom ledamot av Jämtlands läns landsting och att Ericson för sagda tider till sin vikarie avstått, förutom tjänstgöringspenningarna, tillsammans 61 kronor 44 öre av sin lön, varigenom vikarien erhållit 3 kronor 25 öre i dagavlönning, vartill han varit berättigad enligt bestämmelse i nådigt brev till Styrelsen den 29 oktober 1915 (Svensk författningssamling nr 463).

Stockholm den 20 maj 1919.

Underdånigst

Under Generaltulldirektörens frånvaro:

John Ewerlöf.

Arvid Nyström.

Ernst Schönaich,  
föredragande.

Ed. Lindell»

Sedermera, den 28 maj 1919, infordrades även utlåtande från statskontoret. Detta senare utlåtande avgavs den 6 augusti 1919 och är av följande lydelse:

»Underdånigt utlåtande.

Med avseende å tjänstledighet för fullgörande av riksdagsmannaupdrag har, efter vad statskontoret har sig bekant, den åsikten i allmänhet gjort sig gällande, att en för dylikt uppdrag tjänstledig befattningshavare i statens tjänst icke bör förpliktas att av sin avlöning avstå mer än tjänstgöringspenningarna eller däremot svarande avlöningsdel, och synes denna åsikt, enligt vad Eders Kungl. Maj:ts beslut den 8 mars, 14 juni och 13 december 1918 samt den 16 juli 1919 ifråga om avlöning under tjänstledighet av sådan anledning åt respektive fängelsedirektören U. Leander och folkskolläraren O. H. Waldén utvisa, hava vunnit Eders Kungl. Maj:ts gillande.

Då emellertid landstingsmannaupdrag torde få anses i viss mån jämförligt med uppdrag att vara ledamot av riksdagen, vill det synas statskontoret, som om vissa billighetsskäl talade för att en statsbefattningshavare under ledighet för fullgörande av uppdrag av förstnämnda slag icke heller bör nödgas avstå något av lönen eller därtill hänförlig avlöning; och hemställer förty i underdånighet statskontoret, att sökanden må erhålla ersättning för vad han under tjänstledighet för landstingsmannaupdrag åren 1916, 1917 och 1918 fått avstå av lönen eller

61 kronor 44 öre, vilket belopp torde böra anvisas att utgå av sjunde huvudtitelns anslag till extra utgifter.

Stockholm den 6 augusti 1919.

Underdånigst:

C. A:son Leijonhufvud.

C. Fr. Nissen.

N. J. Bagge.»

Slutligen torde böra nämnas, att till de i detta ärende infordrade handlingar var fogad en inom General tullstyrelsen utarbetad promemoria av följande innehåll:

»Med den befogenhet, som jämlikt § 208 i det för tullverket gällande tjänstgöringsreglemente tillkommer Kungl. General tullstyrelsen omedelbart underlydande tullförvaltningar, har gränsinspektionen i Funäsdalen beviljat vaktmästaren C. Ericson tjänstledighet för fullgörande av landstingsmannauppdrag 9 dagar i september 1916, 9 dagar i september 1917 samt 11 dagar i september 1918, och enligt i nämnda paragraf meddelad bestämmelse har gränsinspektionen om de beviljade ledigheterna gjort anmälan till general tullstyrelsen.

I ersättning åt den extra ordinarie vaktmästare, som varit förordnad att bestrida Ericsons tjänst, har gränsinspektionen utbetalt, förutom de å sagda tider belöpande tjänstgöringspenningar, så stor del av Ericsons lön, att dagavlöningen för vikarien kommit att uppgå till 3 kronor 25 öre. Vid å styrelsens kameralbyrå verkställd granskning av de avlöningslistor, å vilka berörda ersättningar av vikarien kvitterats, hava de gjorda utbetalningarna ej föranlett någon anmärkning, enär praxis alltid varit, att, då någon befattningshavare av annan anledning än sjukdom varit förhindrad att sköta sin tjänst, den tjänstledige fått vidkännas alla av sådan ledighet föranledda vikariatsersättningar. I sammanhang härmed torde få nämnas, att styrelsen genom cirkulär den 22 mars 1918 förordnat, att befattningshavare, som åtnjuter tjänstledighet av beskaffenhet att icke medföra särskild kostnad för tullverket, skall, därest styrelsen i särskilda fall ej annorlunda bestämmer, utöver tjänstgöringspenningarna avstå så mycket av lönen, som erfordras för att med anledning av tjänstledigheten förordnad extra ordinarie tjänsteman, må under tiden för förordnandet komma i åtnjutande av dagavlöning till belopp lika med det, som Kungl. Maj:t jämlikt § 22 i avlöningsreglementet på förslag av styrelsen bestämt.»

Enligt utskottets uppfattning är föredragande departementschefens tillstyrkan av den begärda ersättningens utanordnande åt Ericson an-

märkningsvärd. Såsom av den inom generaltullstyrelsen utarbetade promemorian framgår, har praxis varit, »att, då någon befattningshavare av annan anledning än sjukdom varit förhindrad att sköta sin tjänst, den tjänstledige fått vidkännas alla av sådan ledighet föranledda vikariatsersättningar». Undantag härifrån ha visserligen, enligt vad av statskontorets utlåtande framgår, ägt rum i fråga om personer, vilka varit tjänstlediga för fullgörande av riksdagsmannaupdrag. Då statsrådet tillstyrkt ersättning åt Ericson »med hänsyn till beskaffenheten av landstingsmannaupdrag», torde väl också landstings- och riksdagsmannaupdragens ur vissa synpunkter tydliga likhet hava åsyftats. Det är emellertid, enligt utskottets mening, uppenbart, att i fråga om ersättning i ett fall som det förevarande riksdagsmanna- och landstingsmannaupdraget icke kunna likställas. Riksdagen är ju nämligen ett statsorgan och riksdagsmannaupdraget sålunda ett statens uppdrag, under det att landstinget är ett kommunalt självförvaltningsorgan och ett landstingsmannaupdrag sålunda ett kommunalt, icke ett statsuppdrag. En praxis i angiven riktning skulle, enligt utskottets tanke, kunna leda till betänkliga konsekvenser.

På grund av vad sålunda anförts, har utskottet funnit detta ärende vara av den beskaffenhet, att anmälan bör, jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen göras mot föredragande departementschefen, statsrådet Thorsson.

Stockholm den 25 maj 1920.

På konstitutionsutskottets vägnar:  
VIKTOR LARSSON.

---

## Reservationer.

### I.

Mot punkten 3:o i utskottets memorial:

1) av herrar *Almkvist, Jansson* i Edsbäcken och *Leander*, vilka ansett, att anmärkning mot förordmandet av pastor Adam Wilhelm Gullberg till fattigvårdskonsulent icke bort framställas.

2) av herr *Hellberg* som anförde:

Det har synt mig, att talande skäl anförts både för och mot anmärkning i denna fråga.

Å ena sidan voro de på förslag till befattningen uppförda' och även någon mer i meriter på det område det gäller avgjort överlägsna den utnämnde, vilken nästan alldeles saknade sådana meriter — ett förhållande som lätt kunde väcka den misstanken att han erhållit platsen som partibelöning. — Å andra sidan bör uppenbarligen åt en regering inrymmas stor frihet att oberoende av pappersmeriter till en befattning av det slag, varom här är fråga befordra den som kan antagas besitta de bästa förutsättningarna för att i den utöva den mest samhällsgagneliga verksamheten — om dessa förutsättningar sedan företrädesvis blivit kända genom ett riksdagsmannaskap, kan ju inte i så fall tillmätas någon särskild betydelse.

I en viss tvekan mellan dessa skäl för och emot har jag inte ansett mig höra biträda vare sig en obetingad reservation mot anmärkningen eller anmärkningen.

### II.

av herr *Leander*, som med instämmande av friherre *Adelswärd*, herrar *Hellberg, K. J. Ekman, Thulin, Vindahl, Jansson* i Edsbäcken och *Runefors* anförde:

Vid granskningen av statsrådsprotokollen under tiden 14 januari 1919—7 januari 1920 har det befunnits anmärkningsvärt, att ett avsevärt antal ansökningar om tombola- och varulotterier av Kungl. Maj:ts bifallits. Av 317 inkomna ansökningar ha nämligen icke mindre än 276 st. blivit beviljade eller, såvitt kunnat framgå av granskningen, så gott

som alla, vilka åtföljts av en uppgjord plan och icke i formellt hänseende givit anledning till anmärkning. Uppdelningen å de olika departementen av dessa 276 licenslotterier ställer sig sålunda: lantförsvarsdepartementet 32, sjöförsvars- 2, civil- 124, finans- 14, ecklesiastik- 77 och jordbruksdepartementet 27 st. Ändamålet med anordnandet av lotterierna uppgives ifråga om en hel mängd föreningar kort och gott vara att främja den sökande föreningens fortsatta verksamhet eller avbetala åsamkad skuld. Omfattningen av de beviljade lotterierna har betydligt växlat. Så finner man under lantförsvarsdepartementet, att ett landstormsförbund erhållit tillstånd att försälja 40,000 lotter å 2 kronor per styck, en skytteförening 4,000 och andra dylika föreningar vardera 3,000 lotter å 1 krona per styck. Under civildepartementets många licenslotterier påträffar man en förening u. p. a., som medgivits att försälja 100,000 lotter å 2 kronor per styck för understödande av föreningens verksamhet. En hjälpförening har erhållit tillstånd att anordna ett lotteri, vars omfattning icke i statsrådsprotokollet angivits, för uppförande av en läkarebostad m. m. Bland de under finansdepartementet förekommande lotterierna kan nämnas ett med 5,000 lotter å 1 krona per styck, som anordnats av en handelsklubb för underhåll av klubbens inventarier m. m., och bland de under ecklesiastikdepartementet förekommande ett med 1,000 lotter å 1 krona per styck, till vars anordnande tillstånd lämnats en enskild person för anskaffande av en kyrkmatta. Under detta sistnämnda departement påträffar man en icke ringa mängd idrottsklubbar, som sökt och erhållit tillstånd att anställa lotterier av större och mindre omfattning för täckande av sina skulder. Vid läsningen av jordbruksdepartementets protokoll slutligen finner man, hurusom t. ex. en sällskapshundklubb fått anordna ett lotteri med 800 lotter å 1 krona per styck för en hundutställning samt en kaninavelsförening ett med 2,000 lotter å 50 öre per styck, vars vinstmedel skulle användas dels till en kaninutställning, dels till fattiga skolbarns beklädnad och dels till kaninavelns främjande.

Utan att vilja påstå, att lotterier av vad beskaffenhet de vara må äro att anse såsom äventyrliga spel, eller förneka den nytta för främjande av välgörande ändamål, som ett lotteri genom de inflytande medlen kan medföra, nödgas jag dock uttala mina betänkligheter mot den tendens, som kan spåras, att säga ja till nära nog alla ansökningar och bevilja lotterier för ändamål, vilka knappast kunna sägas ha ett folkuppfostrande eller allmängiltigt intresse. Man kan ej heller blunda för, att vid dessa lotterier oegentligheter och till och med rena bedrägerier understundom äga rum fastän på ett sådant sätt, att den oredlige icke

kan nås av lagen. Exempel därpå saknas ej. Genom utsikten att på lotteriväg insamla medel kan en del företag uppstå, vilka icke främja sparsamhet och goda seder utan mera skada än gagna. Men även idella och i sig själva goda företag måste i längden taga skada av att basera sin ekonomi och verksamhet på osäkra lotterivinster samt lita till medel, som motverka vad man tänkt sig vinna.

Då handläggandet av de inkomna lotteriansökningarna enligt min mening synas ha ägt rum på ett alltför summariskt sätt och den önskvärda gallringen av desamma uteblivit, har den sjukliga iver för anordnandet av lotterier, som kan sägas råda, erhållit näring till skada följande en sund och fruktbringande folkuppfostran. Med anledning därav har jag ansett, att anmärkning enligt § 107 regeringsformen bort av utskottet framställas mot de statsråd och departementschefer, som tillstyrkt bifall till de många beviljade lotteriansökningarna, nämligen cheferna för lantförsvars-, civil-, finans-, ecklesiastik- och jordbruksdepartementen.

### III.

av herr *Vennerström*, som anfört:

(Protokoll över utrikesdepartementsärenden den 31 oktober, 20 november och 28 november 1919.

Den 7 okt. 1919 avlät konseljpresidenten Clemenceau å de allierade och associerade makternas högsta råds vägnar en not till svenska ministern i Paris, i vilken Sverige i likhet med övriga neutrala stater anbefalldes att ansluta sig till ententens blockad mot Sowjet-Ryssland samt att för vinnande av tryggande garanti för blockadens effektivitet vidtaga i noten närmare angivna åtgärder. De åtgärder, som Sverige anbefalldes vidtaga, voro i kortlighet följande: vägran att befordra båtar och varor från och till Sowjet-Ryssland, passvägran vid resa ifrån och till Sowjet-Ryssland, åtgärder för att hindra bankerna att göra affärer med Sowjet-Ryssland, avskärmande av korrespondence med Sowjet-Ryssland medelst post eller telegraf med eller utan tråd.

Högsta rådets hemställan att Sverige skulle ansluta sig till dess blockad mot Sowjet-Ryssland rönste inom alla politiska partier ett allt utom sympatiskt mottagande. Man spårade i densamma en obehörig inblandning i angelägenheter, som höttills varit förbehållna de enskilda regeringarnas egen prövning och avgörande, någonting som var mindre tilltalande för landets värdighet och självkänsla. Särskilt väckte högsta rådets hemställan en mycket utpräglad motvilja inom den svenska

arbetarvärlden. Dess motstånd var oberoende av eljest befintliga politiska motsättningar. Icke blott vänstersocialisterna opponerade sig med all kraft mot Sveriges anslutning till blockaden. Detsamma skedde från högersocialistiskt håll. Kravet på avvisande av blockadnoten var inom arbetarvärlden enstämmigt. En rad av arbetarorganisationer inlämnade protestskrivelser. Så ingingo t. ex. åtskilliga svenska sjöfolksorganisationer med hemställen till regeringen att ententens begäran icke måtte föranleda till någon regeringens åtgärd, detta med anledning av beslut vid konferens i Köpenhamn i okt. mellan Skandinavien samtliga sjöfolksorganisationer. En enda protestskrivelse må anföras in extenso, nämligen den som inlämnades till regeringen från landsorganisationen. Den lydde:

»Till Konungen.

Under de senaste dagarna har den svenska prässen haft inne meddelanden om att ententemakterna krävt att bland andra neutrala stater även Sverige skall medverka i den blockad som av ententemakterna förklarats mot Ryssland. I anledning därav vill Landssekreteriatet fästa Kungl. Majrts uppmärksamhet på det beslut rörande blockaden mot Ryssland, som fattats av internationella fackföreningskonferensen, vilken sammanträdde i Amsterdam den 28 juli—2 aug. detta år. Nämda beslut var av följande lydelse:

'Kommissionen uppfordrar konferensen att uttala sin förkastelse-dom över den blockad, som de allierade regeringarna organiserat mot Ryssland och Ungern, under förklaring, att det är en plikt för de inträsserade landsorganisationerna att i sina respektive länder inträda för blockadens snara hävande.'

Landssekreteriatet är enigt med den internationella konferensen om att anse blockaden mot Ryssland såsom orättfärdig och olämplig, och kan ej finna, att Sveriges deltagande i blockaden kan vara egnat att medverka till att bringa reda i det kaos, som nu synes råda i Ryssland. Tvärtom torde blockadens upprätthållande vara till hinder för demokratiens krafter att vinna tillbörligt inflytande därstädes.

Den svenska arbetarrörelsen har under hela kriget stått enig bakom kravet på en obrottsligt neutral politik från Sveriges sida, och kravet på att Sverige fortfarande skall förhålla sig neutralt är i dag lika fast hos det svenska folket som tidigare.

Landssekreteriatet, som finner Sveriges deltagande i blockaden vara ett betänkligt avsteg från neutraliteten och även ur andra synpunkter en oriktig åtgärd, tillåter sig härmed vördsamt hemställa å landsorganisa-

tionens i Sverige vägnar, att K. M:t måtte med bestämdhet avvisa alla eventuella krav på Sveriges deltagande i blockaden mot Ryssland.

Stockholm den 15 oktober 1919.

För landssekreterariatet.

Arvid Thorberg.

(Skr.)

I statsråd den 31 oktober 1919 fattade regeringen beslut med anledning av högsta rådets not. Utrikesministern yttrade därvid följande:

»Eders K. M:t har genom beslut av den 6 dec. förlidet år beslutat avbryta dittills existerande de facto-förbindelserna med ryska rådsregeringen genom att hemkalla Sveriges beskickning och övriga representation samt framtaga härvarande representant för nämnda regering de diplomatiska privilegier och immuniteter, som han dittills de facto åtnjutit. Anledningen till denna åtgärd var i första hand de övergrepp, som den ryska rådsregeringen begått mot svenska undersåtar och deras egendom inom Råds-Ryssland samt det gagnlösa i försöken att genom ingripande från svenska beskickningens sida förekomma dylika ingrepp eller erhålla gottgörelse för desamma. Vidare invercade det allmänna osäkra läget i Råds-Ryssland, som syntes innebära eu fara för den vid beskickningen och konsulaten anställda personalens personliga frihet och integritet. Slutligen var det även en kraftigt bidragande orsak, att rådsregeringens härvarande representant blev beträdd med missbruk av de privilegier han fått åtnjuta.

Sedan början av innevarande år ha därför alla diplomatiska förbindelser mellan Sverige och Sovjet-Ryssland varit avbrutna. Till följd av dels de åtgärder, som Eders K. M:t i detta sammanhang vidtagit, dels vissa åtgärder från andra staters sida, ha under innevarande år även alla kommunikationer och affärsförbindelser varit upphävda, och det tillstånd, som de allierade och associerade makterna önskad avväbragt genom de i ovan angivna not angivna åtgärderna, är därför på sätt här nedan skall punkt för punkt närmare utvecklas, redan ett faktiskt bestående förhållande. Så mycket större skäl föreligger att upprätthålla det sålunda bestående tillståndet, som även under innevarande år rådsregeringen ej blott fortsatt sina övergrepp mot svenska undersåtar och deras egendom, utan överhuvud genom sina dekret och regeringsåtgärder avväbragt sådana förhållanden, att däri måste anses föreligga fullgiltig orsak att avhålla svenska undersåtar från att riskera sin person och egendom inom det bolsjevikiska Rysslands område.

Kungl. Maj:t har icke laglig befogenhet att, i motsvarighet till vad

som i ett flertal krigsförande stater skett, utfärda ett generellt förbud för svenska undersåtar att inlåta sig i handel med undersåtte i annan stat, men en rad andra inom Kungl. Maj:ts befogenhet liggande åtgärder ha vidtagits, vilka tillsammans haft ovan omfördälda effekt.

Genom förordning den 25 april i år har sålunda meddelats förbud för alla maskindrivna fartyg av mer än 200 tons dräktighet att utan regeringens tillstånd gå i fraktfart mellan svensk och främmande ort. Någon licens att gå till det bolsjevikiska Rysslands område har icke under året blivit meddelad. Kungl. Maj:t äger icke enligt lag befogenhet att ålägga samma tvång å båtar under 200 ton. I praktiken har detta icke ägt någon betydelse; 2 å 3 små båtar ha frestat försöket att komma från och till Retrograd och då resultatet blivit, att de uppbringats och kvarhållits i Finland, har denna utgång avskräckt andra från samma försök.

Sedan till svenska regeringen av härvarande franska minister numera framförts det meddelande, att brittiska och franska krigsfartyg i Finska viken skola fortsätta att hindra till hamnar i Bolsjevik-Ryssland destinerade fartyg från att fortsätta sin resa, bör givetvis från myndigheternas sida göras vad på dem ankommer för att förekomma, att svenska fartyg utsätta sig härför.

Från Råds-Ryssland har endast ett mindre fartyg inlöpt i svensk hamn och detta gick, då det lämnade svensk hamn, till hamn i Estland. Det hade nämligen på sin tid av rådsregeringen exproprierats från ett Reval-rederi och återvände nu till sin förra ägare.

Exportförbud äro alltjämt i stor omfattning gällande i Sverige, omfattande bland annat krigsmaterial, livsmedel med få undantag, de flesta metaller, hudar, skinn och läder, ull m. in. Licenser till Råds-Ryssland beviljas icke. Dessutom bestå faktiska hinder mot en export till nämnda land, därigenom att landvägen över Finland är spärrad, att de baltiska länderna befinna sig i krigstillstånd med Råds-Ryssland samt att efter vad ovan sagts brittiska och franska krigsfartyg i Finska viken fortsätta att hindra till hamnar i Råds-Ryssland destinerade fartyg att fortsätta sin resa.

Förbud har utfärdats till alla passmyndigheter att utan Kungl. Maj:ts tillstånd i varje särskilt fall utfärda pass för resa till det bolsjevikiska Ryssland eller visera pass för resa från Råds-Ryssland till Sverige.

Någon möjlighet att förbjuda banker att göra affärer på Råds-Ryssland finnes icke. Faktiskt göres emellertid inga affärer på Råds-Ryssland och alla banker, tillhörande svenska bankföreningen, ha förklaratt sig icke vilja göra några dylika affärer. Dessutom har av leders

Kungl. Maj:t på sin tid utfärdats förbud mot export eller import av mbler utan Eders Kungl. Maj:ts tillstånd i varje särskilt fall.

All slags korrespondens med Råds-Ryssland genom post och telegraf har under året varit avbruten. Telegrafering utan tråd har efter de diplomatiska förbindelsernas upphörande endast förekommit i de fall, då anledning förefunnits att hos Rådsregeringen protestera mot övergrepp mot svenska undersåtar eller deras egendom samt då Rådsregeringen svarat på dylika protester.

De sålunda vidtagna åtgärderna ha som redan nämnts haft till resultat ett fullt effektivt avbrytande av alla handels- och andra förbindelser med Råds-Ryssland och de komma efter min mening att bibehålla sin effektivitet.

Under hänvisning till vad jag sålunda anfört får jag i underdånighet hemställa, att Eders Kungl. Maj:t måtte

dels bemyndiga mig att till svar å de allierade och associerade makternas hänvändning genom ministern i Paris avlåta en not, innehållande en redogörelse för de faktiskt bestående förhållandena här i ifrågavarande avseende i överensstämmelse med vad ovan utvecklats, ävensom en förklaring, att Eders Kungl. Maj:t har för avsikt att bibehålla de redan vidtagna åtgärderna i kraft, så länge motsvarande situation består och andra makter iakttaga samma hållning,

dels besluta, att de av landssekreterariatet m. fl. ingivna framställningar skola anses härigenom besvarade».

Genom utrikesministerns yttrande till statsrådsprotokollet den 31 oktober 1919 och genom statsrådets beslut förkastade regeringen de från ~~lands~~organisationen samt andra protesterande organisationer anförda synpunkterna samt tillmötesgick högsta rådets hemställan genom förklaringen, att en avspärrning mot Sowjet-Ryssland faktiskt råder genom de av Sverige förut vidtagna åtgärderna samt att detta förhållande skall upprätthållas. Att detta regeringens svaromål totalt strider mot den internationella socialdemokratins synpunkter och krav behöver knappast slås fart. Det vittnas tillräckligt kraftigt av det faktum, att såväl den andra socialistiska internationalens kongress i Luzern som den fackliga internationalens kongress i Amsterdam uttalade sig för upphävande av blockaden mot Sowjet-Ryssland. Men lika uppenbart synes det mig vara, att regeringens svaromål strider mot den Sveriges neutralitetspolitik och den Sveäges självbestämmanderätt, som det borde ha varit regeringen angeläget att respektera. Det för Sverige enda värdiga svaromålet hade varit en beständ protest mot högsta rådets hemställan att delta i blockaden mot Sowjet-Ryssland, en lika bestämd vädjan till samma håll att snarast

upphäva den oförnuftiga blockaden samt en strävan att för Sveriges del i handling så långt sig göra låter återupptaga förbindelserna med Sovjet-Ryssland.

På dessa grunder har jag i konstitutionsutskottet yrkat anmärkning enligt § 107 regeringsformen på fungerande utrikesministern, herr Hellner, emedan han genom beslutet av den 31 oktober 1919 »icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta».

#### IV.

av herr *K. J. Ekman*, som med instämmande av herrar *Glason*, *von Geijer*, *Gösta Andersson*, *Magnusson* i Tumhult, *Henrikson* och *Forssell* yttrat:

Till samtliga regementschefer utfärdades den 29 april 1920 av statsrådet och chefen för lantförvarsdepartementet följande skrivelse:

»Kungl. Landtförvarsdepartementets kommandoexpedition nr 499.

Då det i vårt land under senare tiden blivit alltmer vanligt att betrakta den 1 maj såsom en fridag, vill jag härmed framhålla lämpligheten av att under den nästkommande 1 maj permission till den utsträckning som tjänstens behöriga gång och gällande föreskrifter medgiva, beviljas personalen vid arméns truppförband, skolor, anstalter m. m.

Stockholm den 29 april 1920

P. ALBIN HANSSON

*Oscar Nygrem*».

Med anledning härav begärde konstitutionsutskottet att få till sig överlämnade det statsrådsprotokoll eller protokoll i kommandomål, som kunde hava förts rörande ifrågavarande ärende jämte därtill hörande fullständiga handlingar.

Till svar härå har meddelats, att rörande omförmälda ärende icke förts protokoll i statsrådet eller i kommandomål samt att till ärendet icke höra några handlingar.

Utan att på något sätt ingå på frågan, huruvida permission vid ifrågavarande tillfälle bort i större eller mindre utsträckning beviljas dier icke, finner jag dock det sätt, på vilket departementschefen i förevarande fall ingripit i vederbörande truppbefälhavares permissionsrätt vara i hög grad anmärkningsvärt.

Enligt tjänstgöringsreglementet för armén tillkommer det regements-, resp. bataljons- eller kompanichef att bevilja permission. Regementschef äger därjämte för viss bestämd tid eller beträffande vissa tjänsteförättningar anbefalla den inskränkning av underlydandes permittteringsrätt, som kan prövas vara av nöden. Ävenledes har platsbefälhavare (kommandant) rätt att förståndiga regementschef att för tillfället inskränka permittteringen, då förhållandena så påkalla.

Ett ingripande i denna permittteringsrätt från regeringens sida kan icke grundlagsenligt ske annorlunda än genom ett av Konungen i statsråd eller i kommandoväg fattat beslut, vilket i senare händelsen utfärdas i form av generalorder.

Däremot äger departementschefen icke att, på sätt som i förevarande fall skett, på eget bevåg genom departementschefsskrivelse lämna några föreskrifter eller söka öva någon personlig inverkan på vederbörande truppbefälhavare rörande deras tjänstutövning i enlighet med de i tjänstgöringsreglementet stadgade bestämmelser. Visserligen äger en departementschef *dels*, innan ett ärende inför Konungen i statsrådet föredrages, bereda detsamma genom nödiga upplysningars inhämtande (R. F. § 10) och *dels*, efter det något Kungl. Maj:ts beslut fattats, meddela erforderliga föreskrifter och erinringar om verkställighet av beslutet (R. F. § 38); men därutöver har departementschefen icke befogenhet att på egen hand ingripa i förvaltningen eller att utöva något slag av ministerstyrelse. Skulle cheferna för de olika departementen tillåta sig att, på liknande sätt som här skett, genom departementschefsskrivelser till myndigheter, ämbetsverk eller domstolar lämna varjehandta föreskrifter eller anvisningar rörande åtgärder, som dessa på sitt tjänsteansvar kunna förväntas komma att vidtaga i enlighet med gällande lagar och författningar, skulle snart ett tillstånd av osäkerhet och förvirring komma att inträda inom statsförvaltningen, vilket icke skulle lända det allmänna till gagn och dessutom skulle i betänklig grad rubba grunderna för utkrävande av ansvar för vidtagna tjänsteåtgärder, då oklarhet givetvis måste komma att uppstå angående vem som ytterst bär ansvaret för en under sådana förhållanden vidtagen åtgärd.

Med anledning av vad sålunda anförts och i ärendet förekommit finner jag mig föranlåten att å chefen för läro- och försvarsdepartementet, statsrådet *Hamssom* yrka ansvar jämlikt 107 § regeringsformen.

## V.

av herr *Stendahl*, som med instämmande av herrar *Clason*, *K. J. Ekman* och *Forssell* anförde:

(Protokoll över sjöförsvärsärenden den 21 november 1919.)

Genom ämbetsskrivelse av den 17 juli 1919 hade chefen för sjöförsvärsdepartementet anmodat marinförvaltningen, chefen för marinstäben och högste befälhavaren över kustflottan att gemensamt verkställa utredning och avgiva förslag, huruvida och i sådant fall i vilken omfattning äldre pansarbåtar borde utangeras, förläggas i materialreserv eller överföras till annat fartygsslag.

I skrivelse av den 12 november 1919 avgävo bemälda myndigheter sålunda infortrad utredning jämte förslag.

Kungl. marinförvaltningen föreslog bland annat med tre röster mot tre:

»att pansarbåtarna Göta, Thule, Thordön, Tirfing, Björn, Gerda, Oden, Thor och Niord tillsvidare skulle endast nödortfigt underhållas» samt angav att årliga underhållskostnaden, om fartygen endast nödortfigt underhölls, torde kunna nedbringas till omkring kronor 70,000: — per år.

Avvikande mening anfördes härvid av cheferna för ingenjörsavdelningen von Eckerman, för artilleriavdelningen Wester och för torpedavdelningen Åkermark.

Chefen för marinstäben och högste befälhavaren över kustflottan anförde bland annat att de:

»ansägo det vara i hög grad oniktigt att i denna viktiga angelägenhet åtgärder vidtogos, vilka fögrepo den revision av hela vårt försvärsväsende, som nu lär vara omödelbart förestående», och fortsatte vidare: »vi få alltså på det allvarligaste avråda från vidtagande av de utav kungl. marinförvaltningen föreslagna åtgärder».

Statsrådet hemställde och Kungl. Maj:t beslöt:

*dels* att underhållet av pansarbåtarna Göta, Thule, Oden, Thor, Niord, Thordön, Tirfing, Björn och Gerda skulle tillsvidare inskrämkas till att omfatta vad som oundgängligen erfordrades för att materielen ej skulle taga skada,

*dels* att kostnaderna för sådant underhåll av ifrågavarande fartyg tillsvidare skulle begränsas till i ovannämnda utredning beräknat belopp,

högst 700,00 kronor för år, med förklaring tillika att Kungl. Maj:t ville på framställning av marinförvaltningen till förnyad pröfning upptaga frågan om kostnaden för ifrågavarande underhåll, sedan ny av Kungl. Maj:t anbefalld utredning blivit verkställd.

Att detta rådslag, vilket, såsom framgår av vad ovan anförts, avgavs i strid mot den allvarligaste gensaga från dem som måste anses såsom mest sakkunniga på området, varit synnerligen betänkligt, framgår även av vad som senare inträffade.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 161 vid innevarande riksdag förefinnes en ny utredning av marinförvaltningen, och å sida 15 i sagda proposition synes av nedanstående tabell,

|   | Underhållskostnader för år 1920                       |   |                   |                             |
|---|---|---|-------------------|-----------------------------|
|   | Enligt marinförvaltningens skrivelse den 15 dec. 1919 | Enligt marinförvaltningens nu föreliggande förslag. |                   |                             |
|   |   | Uppläggning år 1920 (engångskostnad)                | Underhåll år 1920 | Summa kronor                |
| Göta .....  | 11,000  | 22,800  | 4,200             | 27,000                      |
| Thule .....   | 11,000  | 20,800  | 4,200             | 25,000                      |
| Oden .....  | 11,000  | 17,100  | 18,100            | 35,200                      |
| Tibor .....   | 11,000  | 13,900  | 18,600            | 32,500                      |
| Nörd .....  | 11,000  | 11,200  | 14,100            | 25,300                      |
| Thordän .....   | 5,000   | 6,600   | 9,000             | 15,600                      |
| Tirfing .....   | 5,000   | 6,600   | 9,000             | 15,600                      |
| Björn .....   | 2,500   | 4,400   | 6,900             | 11,300                      |
| Göta .....  | 2,500   | 4,400   | 6,900             | 11,300                      |
|   | 70,000  | 107,800   | 91,000            | 198,800                     |
|   |   |   |                   | 70,000                      |
| Ökning utöver i skrivelsen den 15 december 1919 upptagen kostnad .....  |   |   |                   | 128,800                     |
| För Disas hållande i 2:a beredskap under år 1920 kräves en ökad underhållskostnad, utöver den i skrivelsen den 15 december 1919 beräknade, 7,500 kronor, av ..... |   |   |                   | 12,500                      |
|   |   |   |                   | Summa kostnadsökning kronor |
|   |   |   |                   | 141,300                     |

att marinförvaltningen numera ansåge sig i stället för tidigare angivna kronor 70,000:— behöva kronor 91,000:— för underhåll av 9 stycken angivna pansarbåtar under förutsättning att engångskostnaden för uppläggning, kronor 107 800:—, beviljades extra. Merkostnaden utgjorde alltså kronor 128,800:—.

Såsom framgår å sida 22 i den kungl. propositionen nr 161 biträddes icke marinförvaltningens förslag av statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet.

Statsutskottet liar emellertid i sitt utlåtande nr 136 sida 8 icke kunnat ansluta sig till departementschefens uppfattning. Utskottet skriver:

»Utskottet har icke kunnat dela departementschefens uppfattning, att vissa ovan angivna pansarbåtar icke borde uppläggas utan endast nödortfigt underhållas. Förutom att fartygsmaterielen givetvis kommer att undergå försämring, om uppläggningsen uppskjutes, synes det utskottet, som om underhållskostnaderna i längden skulle kunna minskas, där est medel till fartygens uppläggning ställdes till förfogande. Utskottet har därför i anslutning till marinförvaltningens förslag ansett sig böra tillstyrka att ett belopp av 128,800 kronor, utgörande den beräknade merkostnaden vid fartygens uppläggning, av riksdagen beviljas.»

Riksdagen biträdde statsutskottets hemställan.

Då genom den av statsrådet tillrätta åtgärden risk har förelegat för en väsentlig försämring av flottans material och stridsvärde, har jag ausett att utskottet bort beträffande detta ärende göra anmälan hos riksdagen enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet friherre Palmstierna.

## VI.

av herrar *Glasört, von Geijer, Gösta Andersson, Stendahl, Magnusson* i Tumhult och *Henrikson*, som anført:

(Protokoll över civilärenden den 31 december 1919.)

Vi hava inom utskottet biträtt dess anmälan i punkt 4:o med anledning av statsrådets och chefens för civildepartementet åtgärd att tillstyrka Kungl. Maj:ts beslut angående utfärdande av uppehållsbok åt finske undersåten Joki. Men vi hava därjämte ansett, att denna åtgärd icke bort betraktas blott såsom en isolerad detalj i granskningsårets handläggning av passärenden, utan sammanställas med andra för att sålunda eu fylligare belysning av denna handläggning måtte komma till stånd. I detta hänseende har särskilt nedan berörda ärende synts oss anmärkningsvärt.

Den 15 november 1919 sökte finske undersåten, guldsmedsarbetaren Karl Valter Anders Gustafsson hos utrikesdepartementet, med överlämnande av ett av finsk myndighet utställt pass, visum att tillsvidare få

kvantbliva i Sverige. Han anmodades att om några dagar hämta besked, och handlingarna kvitterades till passbyråm hos polisens kriminalavdelning i huvudstaden. Då därstädes av passet framgick, att Gustafsson på något sätt, utan att dessförmån ha erhållit svenskt visum, inkommit i Sverige, blev han den 18 november<sup>1</sup> kallad till förhör i saken. Härvid framgick, att han i början av augusti hos svenske konsulen i Helsingfors sökt, men erhållit avslag på ansökan om visum för resa i Sverige. Då han emellertid i Finland varit arbetslös, men genom bemiddling av en av förmännen hos Guldsmedsaktiebolaget i Stockholm erhållit löfte om arbete därstädes, där en hans broder sedan våren innehade anställning, företog han sig i början av november att i öppen segelbåt från Jakobstad i Finland färdas till Gävle, varifrån han med järnväg begav sig till Stockholm; medel till järnvägsbiljetten hade sänts honom av hans broder. Framkommen hit, hade han omedelbart den 4 eller 5 november erhållit fast anställning hos Guldsmedsbolaget ävensom fast bostad, och hade i tro att sedan detta skett, visum icke skulle förvägras honom, såsom nämnts, hos utrikesdepartementet anhållit om visering av sitt pass. Tidigare hade han efter sin ankomst icke anmält sig hos någon myndighet här i landet. På särskild förfrågan uppgav han under förhöret, att han icke å någondera sidan deltagit i den finska revolutionen, varför han icke heller vore någon politisk flykting.

Då han sålunda ankommit till riket utan att hava sitt pass försett med sådan visering, som omförmäles i kungl. kungörelsen den 26 september 1918, och vidare försummat att jämlikt § 9 i samma kungörelse ofördröjligen anmäla sig hos polismyndighet, blev han av polisen avvisad från riket samt togs omedelbart i förvar, tills båt senare på dagen skulle avgå till Finland. Efter det att dels underrättelse till kriminalavdelningen ingått, att för Gustafssons räkning samma dag ingivits en underdånig ansökan, att han skulle få kvarstanna i Sverige, dels borgmästaren i Stockholm Carl Lindhagen gjort gällande, att Gustafsson borde få kvarstanna i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut på grund av nämnda an-

<sup>1</sup> Om datum för förhöret och avvisningen, vilka skedde samma dag, föreligga olika uppgifter. Rapporten över förhöret uppgiver båda hava ägt rum onsdagen den 19 november. En nedan omnämnd skrivelse av den 27 november av Gustafssons arbetsgivare uppgjer däremot tisdagen den 18 november såsom datum för tillfångelämnande. Då polisrapporten meddelar, att både förhör och avvisning ägt rum samma dag som den, då för Gustafssons näkning till civildepartementet ingavs en undandånig ansökan om tillstånd för Gustafsson att få kvarstanna i riket, och denna ansökan, som är daterad den 18 november, samma dag är stämplad såsom inkommen i civildepartementet, synes detta datum vara det riktiga för förhör och avvisning.

sökan, blev frågan om hans avvissning på grund av bestämmelserna i andra stycket i § 9 av ovannämnda förordning den 26 september 1918 underställd överståthållareämbetets prövning, men sedan ämbetet bestämt, att avvissningsbeslutet skulle gå i verkställighet, blev Gustafsson förd ombord å finsk ångare, som samma afton avgick till Finland.

Gustafssons myssberörda underdåniga ansökan var av följande lydelse:

»Till Konungen.»

Undertecknad Walter Gustafsson, finsk undersåte och till yttre guldsmedsarbete, har erhållit arbete härstädes i guldsmedsaktiebolaget. Orsaken till att jag sökt mitt uppehälle härstädes är den, att jag varit kassör i guldsmedsarbätarnes fackförening i Helsingfors. Ehuru jag ej deltagit i revolutionen — (och således ej heller är politisk flykting i egentlig bemärkelse) bojkottas merendels av finska arbetsgivare alla förutvarande funktionärer i socialdemokratiska arbetareorganisationer. I överensstämmelse med denna kutym har jag bojkottats av guldsmedsbolagen i Finland och är därigenom oförmögen att där erhålla arbete, trots att jag också är nykterbetsman och gjort mig känd för ordentlighet och skicklighet i arbetet.

Till Sverige har jag kommit på finskt pass och här börjat arbeta hos ovannämnda bolag. Men då jag ej erhållit svensk visering å passet, här jag nu blivit anhållen av Stockholmspolisén, vilken ämnar i afton återsända mig till Finland.

Med åberopande av vad sålunda anförts och då mitt återsändande till Finland vid denna tidpunkt skulle försätta mig i ett förtvivlat läge, vågar jag vördsammt hos Eders Kungl. Maj:t anhålla om tillstånd att få tillsvidare kvarstanna i Sverige och här utföra det yrkesarbete, i vilket jag lyckats vinna anställning. Vitsord från min arbetsgivare insändes i morgon.

Stockholm den 15 november 1919.

Underdånigst

Walter Gustafsson  
genom H. Karelfelt.»

Skrivelsen åtföljes av följande intyg av Gustafssons arbetsgivare, Guldsmedsaktiebolaget i Stockholm:

»Silverarbetaren Karl Anders Walter Gustafsson från Finland, som sedan den 4 innevarande november haft anställning vid våra verkstäder, har visat sig vara mycket duglig i sitt fack och adagalagt ett mycket gott uppförande, pålitlighet och ordentlighet. Som här i landet sedan flera år råder stor brist på skickliga silverarbetare, och vi efter upprepade förtäringa hemvändanden i alla de nordiska länderna lyckats erhålla endast denne, vore det för oss stor förlust att nu förlora honom, så mycket mer som vi efter 9 veckors nyligen tillagen strejk äro i största behov av alla de arbetskrafter vi ha. Det har dessutom kommit till vår kännedom, att om han återsändes till Finland, väntar honom arbetslöshet.

Vi tillåta oss därför vördsamt hemställa, att lian måtte få kvarstanna i landet, då vi garantera honom fortsatt arbete.  
Stockholm den 18/n 1919.

Guldsmeds Aktiebolaget i Stockholm,

Gustaf Ambrosius»

Skrivelserna remitterades den 20 november till överståthållare-ämbetet, vilket den 24 november hemställde, att Kungl. Maj:t måtte finna Gustafssons underdåniga ansökan vara av beskaffenhet att icke böra bifallas.

Emellertid ingav Guldsmedsaktiebolaget den 27 november till Kungl. Maj:t ytterligare en framställning i ärendet, så lydande:

»Till Konungen.

Guldsmedsindustrien i Sverige, inom vilken vårt bolag är Nordens största företag, har under lång tid lidit brist på tillräckligt antal dugliga arbetare, och vår firma har under detta år flitigt men resultatlöst annonserat efter sådana såväl här i Sverige som i de övriga nordiska länderna. Genom en av våra för-mäns bemödning hade vi äntligen lyckats träffa uppgörelse med en svenskfinsk silverarbetare om anställning, så snart den då hos oss pågående strejken upphört, vilket skedde den 29 oktober.

Mannens namn är Karl Anders Walter Gustafsson, född av svenska för-äldrar. Han var i Finland arbetslös, emär han såsom förutvarande kassör i guld-smedsarbetarnes fackförening överallt vägrades arbete, erhöll pass för överresa hit, men svenske konsuln i Hälsingfors vägrade visering därav, under motivering att risken för arbetsbrist i Sverige vore för stor, man ville icke hava flera främ-lingar in i landet. Ställd inför utsikten att på grund av arbetslöshet svälta, kanske gå under, tillgrep han då den förtvivlade åtgärden att i öppen båt taga sig över till trakten av Umeå, varifrån han per järnväg anlände hit. Medel till järnvägsbiljetten hade skickats honom av en hans broder, som sedan i våras inne-har anställning i Stockholm också såsom guldsmedsarbetare, och hos vilken den hos oss anställde fick sin bostad.

Gustafsson, som tillträdde sin plats hos oss den 4 innevarande november, har visat sig vara mycket duglig i sitt fack och en i allo skötsam, pålitlig och sympatisk ung man, och vi skulle gärna sett, att vi kunde ha fått flera sådana arbetare, då vi i synnerhet på grund av 9 veckors strejk behöva ytterligare for-cera arbetet, för att i minsta möjliga mån behöva strandsätta våra kunder till deras julhandel.

Då G. nu innehade fast anställning här och likaså bostad, blev han till-rädd att ställa om visering av sitt pass. Han gick lördagen den 15 dennes till finska legationen, blev därifrån visad till utrikesdepartementet, där han mot kvitto lämnade sitt pass och anmodades att om c:a 4 dagar avhänta besked. In-man den tiden var förliden, kom måndagen den 17/u påringning från polisen hit till oss med anmodan till G. att infinna sig samma dag mellan kl. 6—8 e. m., emär man önskade tala med honom angående hans pass.

På tisdagsmorgonen infann sig emellertid icke G. i fabriken, utan något senare kom hans bror upp och meddelade, att polisen kvarhållit honom, insatt honom i cell, frantagit honom hans klocka, penningar, hatt och en del klädespappersedlar samt meddelat honom, att han dagen därpå skulle med båt återföras till Finland.

Som jag fann detta förfaringsätt gentemot G. upprörande och det för oss vore synnerligen olägligt att bli av med honom, då G. just var i fullt arbete med brådskande beställningar, ringde jag upp 3-dje polisintendenten, som dock var tjänstledig, och erhöll på min förfrågan om anledningen till anhållningsåtgärden det svaret, att det skulle bero på att G. smugit sig in på olaglig väg, vilket jag förut icke visste, och därför måste återsändas. På min begäran att han dock måtte få stanna, då dels vi vore i synnerligen stort behov av hans arbetskraft och dels mannen vore en i allo exemplarisk person, erhöll jag ett ganska kort avvisande svar, att polisen måste följa lag och förordning.

En härvarande landsman till G. hade vänt sig till borgmästare Lindhagen, som i ett liknande fall tidigare varit denne behjälplig, med bön, att han måtte söka ändring uti polisens åtgöranden. Även jag sökte komma i förbindelse med borgmästare L. och fick då veta, att han för Gustafssons räkning just uppsatt en skrivelse till Konungen med anhållan, att G. måtte få stanna kvar. Ett diari-bevis över ansökningens inlämnande läser sedermera ha omedelbart inlämnats till polisen.

Allt förgäves. G. fördes på tisdag kväll under polisbevakning per automobil ned till ångbåten, där han återfick sin klocka och övrigt, som vid inburen-ningen frantagits honom, och så måste han fara.

På onsdagen erhöll jag påringning från borgmästare L., som beklagade utgången och meddelade mig, att civilministern, sedan han emottagit borgmästarens skrivelse, hört sig för hos polisen och därvid blivit underrättad om, att här vore icke fråga om utvisning, utan om avvisning, varför ingen ändring komme att ske. På civilministerns invändning, »han har ju fast anställning här», erhöles nekande svar, varefter saken fick ha sin gång. Hur ett sådant svar kunde givas, då jag ju för polisen framhållit, såsom förut nämnts, hur ytterligt angelägna vi vore att få behålla honom, är för mig en gåta, det innebär ju ett uttalande mot bättre vetande.

Vi kunna icke undertrycka vår förvåning och harm över ett sådant tillvägagångssätt från polismyndigheternas sida. Många finnländare finnas här, som på liknande sätt kommit över till Sverige och fått stanna, enär de uppgivit sig vara politiska flyktingar och på grund av asylrätten således här fått skydd.

Ifrågavarande G. var emellertid en så ärlig man, att han icke förebar detta, då han icke var det; han hade ju i vederbörlig ordning fått sitt pass utfärdat av finska myndigheter, ehuru visering av svenske konsuln vägrats.

Då han nu en gång var här, hade både bostad och fast anställning och visat sig vara fullkomligt oförvitlig, varför då icke låta honom stanna, utan trots enträgna framställningar från flera håll, särskilt från hans arbetsgivare, som var i stort behov av hans arbetskraft, brådstörtat skickat bort honom, endast därför att han på formellt oriktig väg kommit hit? Lag och förordning böra följas, men icke på ett hänsynslöst sätt.

En kraftigt bidragande orsak till den under de senaste åren utomordentligt stegrade importen av silvervaror har just varit bristen på yrkesskickliga ar-

betare. Denna permanenta brist har framtvingat ett allt ivrigare arbete för yrkesskolors igångsättande, men till dess de hunnit åstadkomma resultat, måste vi kunna få anställa yrkesmän från andra land, annars överdyglas vi av den tyska och danska importen. Myndigheterna böra därför icke försvåra, utan i stället underlätta för oss anskaffandet av arbetskraft, enär väl myndigheterna också böra ha intresse av att stödja svensk industri i kampen mot utländsk konkurrens.

Med anledning härav tillåter sig Guldsmeds Aktiebolaget på det kraftigaste tillstyrka förutnämnda av Karl Anders Walter Gustafsson den 18 innevarande november till Eders Kungl. Maj:t ingivna framställning om tillstånd att få vistas här i riket för att fortsätta sin därstädes vunna arbetsanställning.

Stockholm den 27 november 1919.

Underdånigst  
Guldsmedsaktiebolaget i Stockholm.  
Gustaf Ambrosius»

Sedan å denna skrivelse med blyerts tecknats »Framställningarna synas böra lämnas utan avseende. 8. 12. 19. C. L. H.», blevo Gustafs<sup>4</sup> sons och hans arbetsgivares ansökningar den 31 december 1919 — eller samma dag, då fallet Joki avgjordes — föredragna i statsrådet, varvid på föredragande departementschefens hemställan Kungl. Maj:t beslöt lämna dem utan avseende.

Till ytterligare belysning av förevarande ärende må följande anföras.

I ett mycket stort antal fall hava under granskningsåret i statsrådet förevarit ansökningar från finska undersåtar om tillstånd att få vistas i riket. Synnerligen ofta hava de sökande hitkommit utan att vara försedda med pass eller andra legitimationshandlingar. Såsom motiv för sin ansökan hava de plägat uppgiva, att de deltagit i den finska revolutionen och lyckats fly till Sverige. Många av dem hava emellertid om denna sin egenskap att vara politiska flyktingar icke kunnat förete mer än ett påstående, som i ett flertal fall icke varit mera bestyrkt, än att vederbörande polismyndighet i dessa fall ansett sig, med hänsyn till att tillförlitlig utredning icke kunnat vinnas om att ifrågavarande sökande varit politisk flykting, böra hemställa, att hans ansökan icke måtte till någon åtgärd föranleda. Icke dess mindre hava åt dessa, vid ärendets hänskjutande till Kungl. Maj:t, så gott som undantagslöst medgivits utfärdande av uppehållsbok. Det villkor, som därvid plägat tilläggas om att den, som erhållit uppehållsboken, icke här i riket skulle driva någon politisk propaganda, har uppenbarligen icke kunnat med någon effekt upprätthållas. Då vederbörande polismyndighet avstyrkt tilldelande av uppe-

hållsbok, synes beviljandet liava berott på tillstyrkan av de passkommitterade, vilka den 27 november 1918 tillsattes för att inom civil- och utrikesdepartementen biträda vid handläggning av ärenden rörande passförordningarnas tillämpning och andra föreskrifter och villkor för utlänningsars vistande i landet.

I de till utskottet överlämnade akterna har dessa passkommitterades verksamhet i de allra flesta fall givit sig till känna endast genom någon med initialer undertecknad kort blyertsanteckning å akten, en metod för utövande av en statsmyndighets ämbetsverksamhet, som synes oss icke rätt väl överensstämma med vårt lands uppfattning av vad betryggande administrativa former kräva. Resultatet har emellertid blivit, att, vid formella brister i avseende på vederbörandes legitimationspapper eller fullständig saknad av sådana, även mycket osäkra uppgifter angående deras deltagande i de finska striderna ansetts, för så vitt detta deltagande skulle skett på de »rödas» sida, böra medföra beviljande av uppehållsbok. Men man har gått ännu längre, såsom i fallet Joki, där icke ens ett det strängaste iakttagande av asylrätt — mot vilken vi alldeles icke rikta oss — bort motivera upphävande av vederbörande myndighets avvisningsbeslut. Mot personer, som icke åberopat något deltagande i den finska revolutionen, har man däremot förfarit vida strängare. Kontrasten mellan fallet Joki och fallet Gustafsson — föredragna samma dag i statsrådet — har synts oss ådagalägga, att handläggningen av hithörande ärenden icke alltid skett under tillräckligt hänsynstagande till vad såväl rikets intresse att icke behöva hysa främmande element av tvivelaktigt värde, som rätt och billighet påkallat.

Vi hava därför ansett, att utskottet bort även på grund av nu berörda ärende göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen statsrådet Holmquist.

## VII

av herr von Geijer, som med instämmande av herrar *Clason*, *Sten-*  
*dahl* och *Forssell*, anförde:

(Protokoll över finansärenden den 20 augusti 1919.)

I skrivelse av den 16 december 1918 hade överrevisörerna vid statskommissionerna anförde:

Överrevisörerna hade uppmärksammat, hurusom i särskilda fall vissa kommissioner i fråga om prissättning för varor, som genom kommissionen

tillhandahållits, tillämpat grundsatser i fråga om prissättning för varor, som genom kommissionen tillhandahållits, som synas företrädesvis hava åsyftat att bereda statsverket skydd mot affärsförlust men därvid för den konsumerande allmänheten åstadkommit ett prisläge, som under inträffade omständigheter torde innefatta en eljest icke erforderlig fördyring. Om dylikt förhållande redan tidigare torde hava bort förmedla ett allmänt principiellt övervägande, som ej syntes hava ägt rum, bleve detta i än högre grad fallet vid den med fredsinbrottet i allt vidare omfattning yppade möjligheten till fri handel. I den mån statens affärsdrivande kommissioner låge inne med lager, inköpta till av krigsförhållandena betingade höga pris, framställde sig de båda alternativen, att antingen med tillämpning av den statliga myndigheten reglera den fria tillförseln för att sålunda utan förlust avveckla kommissionernas affärer, eller ock att med frigivande av handeln, bereda den fria prisbildningen normalt utrymme och påtaga staten den förlust, som de ändrade förhållandena i och för sig kunde föranleda.

Med anledning av vad sålunda anförts hemställde överrevisorerna, att Kungl. Maj:t behagade taga i övervägande detta djupt ingripande spörsmål och giva kommissionen det direktiv, som därav kunde föranledas, på det att ett enhälligt förfarande måtte vinna tillämpning.

Tillika hade överrevisorerna för sin del uttalat den uppfattningen, att den finansiella hänsynen borde träda tillbaka för den folkeekonomiska; statens försörjningsverksamhet har haft till syfte att bereda folket tillgång till förnödenheter, och detta till möjligast billiga pris; det kunde näppe-ligen betraktas annorledes än såsom en anomali, om, efter det att världsmarknadens varuutbyte vunnit en lättnad, som medfört prisens förbilligande, staten skulle låta sina tillfälliga organ med vidsträckt provningsbefogenhet, genom prohibitiva åtgärder stäcka denna prisutjämning och ålägga konsumenterna ett fortsatt dyrtidstryck på ett sätt, som torde kunna sägas beröra riksdagens beskattningsrätt; enligt överrevisorernas mening borde det tillkomma staten att bära de till statens affärsverksamhet knutna förluster, som följa av världslägets förändring, men det borde ej vara en statsuppgift att med konstlade åtgärder uppehålla en fördyring, som vore motsatsen till statsingripandets ursprungliga syfte.

Överrevisorernas skrivelse, som inkom till Kungl. Finansdepartementet den 18 december 1918, remitterades den 2 januari 1919 till Industrikommissionen och Folkhushållningskommissionen för gemensamt yttrande. Industrikommissionen, som begärde att få inkomma med eget yttrande, avgav sådant den 22 februari 1919, vilket den 25 i samma månad inkom till finansdepartementet. Den 26 mars 1919 remitterades

ärendet till folkhushållningskommissionen, som den 31 i samma månad avgav det infödrade utlåtandet, vilket den 2 april 1919 inkom till finansdepartementet, varpå ärendet avgjordes i regeringen den 20 augusti 1919, därvid öfverrevisornas framställning uppå förslag av chefen för Kungl. Finansdepartementet statsrådet Thorsson lämnades utan avseende.

Av Industrikommissionens utlåtande inhämtas följande:

De åtgärder, som företagits av Industrikommissionen av det slag öfverrevisornas äsyfta, vore införande av clearing vid försäljning av följande varor:

- 1) sytråd,
- 2) bottenläder och
- 3) smörjmedel.

Av skäl, som närmare belysts i en vid utlåtandet fogad P. M. hade Industrikommissionen på sin tid ansett sig böra föranstalta om igångsättande inom landet utav tillverkning av sytråd och fiskegarn med användande av det så gott som enda tillgängliga parti bomull, som vid den tiden, ehuru till högt pris, stod att förvärva inom landet. Då fabrikanterna ej ville taga risken för eventuell förlust vid försäljningen av de av denna bomull framställda sytråds- och fiskegarnspartier, måste Industrikommissionen garantera dem ersättning för desamma. Detta skedde innan handelsavtalet var bragt till stånd, och således innan det var möjligt att bedöma, hurvida landet inom överskådlig tid skulle tillföras någon sytråd eller något fiskegarn. Det första enligt handelsavtalet importerade partiet sytråd inkom för övrigt icke förr än i december 1918. Då fiskegarnet numera vore i det närmaste försålt, torde från detsamma kunna bortses.

Priset på den bomull, som anvisats fabrikanterna för tillverkning av svensk sytråd, var kr. 7.50 per kg. eller mera än dubbelt så högt, som priset å numera till landet införd bomull, och på grund därav vore tillverkningspriset å svensk sytråd något mera än dubbelt så högt som priset på vid tiden för utlåtandets avgivande importerad tråd. Så fort det blev klart, att import i någon större utsträckning var att vänta, vidtogos åtgärder för att inställa tillverkningen av den inhemska sytråden, och komme till följd därav endast 80 % av den ursprungliga avsedda kvantiteten svensk sytråd att tillverkas.

Idå den svenska sytråden vore sämre än den utländska, skulle köparne av den försträmda varan lidit en orättvisa, om priset å densamma beräknats efter varans framställningskostnad, varförutom det varit risk för, att den svenska varan, om tillgången å sytråd blivit större än efterfrågan, blivit svår såld och möjligen vällat staten förlust. Då staten

föresattat om tillfälligt upptagande av tillverkningen av svensk syttråd i en tid av verkligt nödläge och på upprepad, uttrycklig begäran av konsumenterna av varan, ansåg kommissionen riktigtast att också låta dessa — av den totala syttråds-konsumtionen följande (60 %) på konfektionärerna samt 40 % på skräddare, sömmerskor och allmänheten — genom lämplig prisreglering på all syttråd få bära liördan av de nödvändiga kristids-åtgärderna på området. Man hade därvid tagit till utgångspunkt, att prisregleringen skulle ske under jämförelsevis kort tid, så att all avveckling på detta område skulle vara gjord, innan freden skötes.

Innebörden av den clearing, som beslutats, vore följande:

För den tid clearing räcker höjes priset på importerad vara med 25 %, vilken prisökning inbetalas till Industrikommissionen. Ur den på detta sätt bildade fonden utgår till fabrikanterna ersättning, så att dessa kunna medsätta ursprungligen överenskommen pris till 80 % av priset å den importerade varan.

Vidkommande clearing beträffande bottenläder anför Industrikommissionen följande:

Det svenska detaljpriset på bottenläder vore bestämt till för krunger kr. 12.75 och för helt läder kr. 9.75 per kg. Nämda höga priser vore motiverade dels av de i Sverige rådande höga priserna å hudar och andra för garveriindustrien erforderliga råmaterialier och dels av att de svenska garverierna gå för endast c:a halv drift. Sedermera hade givits tillfälle till införsel av billigare sydamerikanskt läder, varav importerats c:a 280 ton. Det amerikanska lädret hade kunnat försäljas till lägre priser än det svenska, vartill komme, att införsel kunde äga rum av läderpartier, som legat inköpta sedan ett par år och som till följd därav vore billiga i pris. På grund av vissa angivna grunder, skulle importörerna utan svårighet kunna försälja det importerade lädret till de svenska maximipriserna med en vinst av i vissa fall ända upp till 2 kronor per kg.

Då möjlighet till införsel av lädret uppkommit genom åtgärder från statens sida, hade Industrikommissionen ansett det kravet kunna uppställas, att importörerna ej skulle medgivas rätt att tillförsäkra sig mera än skälig handelsvinst. Närmast till hands hade då möjligen legat att bestämma ett sådant pris för det utländska bottenlädret, att importörerna endast erhållit en dylik begränsad vinst. Emellertid hade, enär i sådant fall priset å det utländska lädret blivit avsevärt lägre än å det inhemska, särskilda åtgärder måst vidtagas för åstadkommande av en rättvis fördelning av det utländska billigare lädret. Då en dylik ransonering skulle hava varit förenad med mycket stora svårigheter, hade

Industrikommissionen beslutat att i stället tillsviðare förfara så, att importören av amerikanskt läder skulle äga rätt att försälja lädret till det svenska maximipriset mot skyldighet att till Industrikommissionen enlägga skillnaden mellan nämnda maximipris och ett av kommissionen godkänt pris, som innefattar inköpspris, hawda kostnader och skällig handelsvinst. Sålunda till kommissionen inbetalda medel skulle avsättas till en särskild fond, avsedd att användas vid en kommande reglering av priset å i Sverige tillverkat läder (även hottenläder). Industrikommissionens åtgärder i denna fråga hade sålunda syftat till att på det bästa och kanske enda praktiskt möjliga sätt tillföra konsumenterna förmånen av det billiga priset å det utländska lädret.

Vidkommande clearing av smörjmedel anför Industrikommissionen:

Tillförsel av smörjmedel till landet hade varit ett av de mest svårösta problemen under kristiden. Från och med Amerikas inträde i kriget avstängdes importen västerifrån. De hemmagjorda, ur tjära framställda smörjmedlen motsvarade ej på långt när de på dem ställda förväntningarna. Det återstod då ej annat än att söka åvägbringa import österifrån samt från centralmakterna. Detta lyckades ock i något så när tillfredsställande utsträckning, men till nog så dyra kostnader. De genom Industrikommissionen importerade varorna övertogs av antagna distributörer och tillhandahölls den köpande allmänheten till de priser, som nedan finnas angivna. Så kom det stora handelsavtalet med de associerade makterna till stånd, och därmed öppnades möjlighet för landet att erhålla stora kvantiteter smörjmedel från Amerika till relativt billiga priser. De första lasterna kommo redan i september och oktober 1918 och goda amerikanska oljor började under kommissionens överinseende att försäljas till landet till avsevärt lägre priser än som tidigare varit rådande. På grund av de förhållanden, under vilka importörerna mottagit och distribuerat de förut inköpta dyrare oljorna, ansåg sig kommissionen nödsakad sörja för att även dessa oljor blevo avsatta, och föreskrevs därför till en början, att varje order, där så ske kunde, skulle expedieras till lika delar av billig västerifrån och dyrbar öster- eller södenifrån kommen smörjolja. Detta förfaringssätt praktiserades till slutet av november 1918, men visade sig ej tillfredsställande. Dels till följd härav och dels på grund av giltighetens utgång för en del importavtal beträffande särskilt ryska oljor, varigenom man ej längre behövde frukta eventuellt import av något ytterligare parti dyrbar olja, bestöt kommissionen att genomföra en allmän reglering av priserna å smörjmedel i syfte att erinä enhetliga priser för oljor av samma slag, vare sig de tillhörde de dyra österifrån eller från centralmakterna inkomna oljorna eller de bil-

Jägare från Amerika kommande. Denna prisreglering innebar sålunda en clearing med fastställande av samma pris för samma slag av oljor, vare sig de importerats till högre eller lägre pris.

De fastställda prisen framgå av följande i utlåtandet intagna tablå:

| Benämning               | Försäljningspris före regleringen<br>kr. | Försäljningspris efter regleringen<br>kr. |
|-------------------------|--|---|
| Vagnsolja.....          | 3: 20                                    | 1: 30                                     |
| Spindelolja.....        | 4: —                                     | 1: 60                                     |
| Maskinolja.....         | 3: 75—5: 40                              | 1: 75                                     |
| Cylinderolja, vant..... | 6: 60                                    | 1: 90                                     |
| » överh.....            | 7: 60                                    | 2: 15                                     |
| Specialolja.....        | 4: —                                     | 2: —                                      |
| Yaselinolja.....        | 3: 25                                    | 2: 30                                     |
| Konserverfett.....      | 5: 75                                    | 3: 25                                     |

De sålunda fastställda prisen, fortsätter Industrikommissionen, gäve importörerna en skälig vinst och innefattade dessutom ett pålägg, en clearingsavgift, som skulle ingå till kommissionen för att av densamma användas till ersättning åt försäljarna av den ineliggande dyrare oljan för täckande av prissänkningen å densamma. De nya priserna hade valts så, att *pristjämnningen skulle vara verkställd på en tid av c:a 4 månader* (kurs. av ref.). Genom clearingen hade allmänheten på en gång fått till godo en fast, allmän och betydande prissänkning. Utan clearing hade ett obestämt och oroligt läge ännu länge plågat marknaden och en vid marginal för försäljningar av den billigare oljan till oskäligen priser kvarstått.

Såsom en sammanfattning anför Industrikommissionen vidare:

»De motiv, som legat till grund för införande av clearing, där detta skett, äro sålunda att hänföra till följande grupper:

A. Skäl, som åsyfta konsumenternas bästa. Dessa återfinnas i alla tre fallen;

B. Överförande av de ekonomiska risker, som staten genom sina åtgärder för anskaffande under kristiden av varor påtagit sig, på konsumenterna av dessa varor;

C. Överförande av de ekonomiska risker, som enskilda så att säga för det allmännas räkning iklätt sig, på vederbörande konsumenter.

Efter denna exposé av de åtgärder, Industrikommissionen i förevarande avseende vidtagit, anför kommissionen med anledning av överrevisorernas principiella uttalanden följande:

»Mot skälen i grupp A. göres understundom gällande, att allmän-

heten alltid vore bäst betjänt av den fria prisbildningen, i det att vad allmänheten måste betala för mycket nu när varuknappheten är stor det skulle den få igen senare, när konkurrensen gör sig gällande. Även överrevisorerna synas anse, att fri prisbildning nu skulle vara till största nytta för konsumenterna. Industrikommissionen vill emellertid framhålla, att den fria prisbildningens fördelar framträda först sedan tillgången något så när täcker efterfrågan, så att konkurrensen bland säljarna kan göra sig gällande. En fullständigt fri prisbildning dessförinnan skulle endast medföra, att de kristidsföreteelser, som florerade innan statliga regleringar genomfördes, åter skulle väckas till liv. Kommissionen har i de fall, där den i konsumenternas intresse ingripit i prisbildningen, ansett, att prisen voro så höga, att den varit skyldig att, så långt den kan, pressa ned dem. Kommissionen vill emellertid framhålla, att kommissionen ej har för avsikt att av de under denna grupp hörande motiven hålla någon clearing i gång längre än att fördelen av den fria konkurrensen snarast möjligt kan utnyttjas.

Mot de i grupp B. sammanförda skälen hava överrevisorerna hävdad, att det bör tillkomma staten att direkt bära de av statens affärsverksamhet härflytande förlusterna. Det synes Industrikommissionen, som om man vid avgörande av detta spörsmål bör se den åtgärd, ur vilken förlust härflyter, såsom ett led i samtliga statsåtgärder på området ifråga. Kristidskommissionernas affärsverksamhet är ej — i varje fall ej Industrikommissionens — någon affärsverksamhet i egentlig mening. Denna kommission har tvärtom principiellt sökt undvika all affärsverksamhet. Helt har emellertid detta ej gått, utan när nödläge förefunnits och inga privata affärsintressen velat stå risken, har Industrikommissionen nödgats påtaga sig risken av direkt varuanskaffning. Vid realiserande av sålunda inköpta varor har emellertid Industrikommissionen sökt sätta priserna så låga som möjligt och ej anlagt den privata affärsmannens profit-synpunkter. I ett par fall hota nu, på grund av det ändrade världsläget, förluster att uppstå. Frågan är nu, om konsumenterna av varan ifråga, för vilkas skull de förlustbringande åtgärderna vidtagits, genom lämplig prisreglering, clearing, skola påbörjas förlusterna eller om staten skall bära dem för att uttaga dem skattevägen.

För båda dessa olika sätt för förlusternas täckande kunna enligt Industrikommissionens mening förebringas goda skäl, och i vissa fall torde det ena och i andra fall det andra sättet vara det lämpligaste. I de fall, då konsumenterna av varan kunna särskiljas och framför allt då deras antal är relativt begränsat, torde det väl ligga i den stora allmänhetens intresse, att förluster av den art, varom här är fråga, få bäras just

av de konsumentgrupper, för vilkas räkning staten iklätt sig riskerna. Men även om varan äger betydelse för vidare konsumtionsart, som t. ex. fallet är med sytråd, kan täckande av uppkommen förlust genom prisreglering enligt Industrikommissionens mening vara lämpligt, förutsatt dock att sådan prisreglering sker på kort tid, innan verkan därav får någon betydelse för det internationella varuutbytet.

Överrevisorerna synas i sin framställning utgå från, att ifrågavarande prisreglerande åtgärder alltid ytterst skulle drabba den stora konsumerande allmänheten och därför innefatta ett förlängande av rådande dyrdid. Industrikommissionen vill emellertid framhålla, att, i den mån dess ifrågavarande åtgärder berört varor, som tillförts industrien, ovannämnda skäl äger giltighet endast under förutsättning, att man kan påvisa, att den produkt allmänheten köper eller den nyttighet, som kommer allmänheten tillhanda, skulle genom Industrikommissionens åtgärder ha fördyrats. I regel torde detta ingalunda vara fallet. Industrikommissionen vill i detta sammanhang framhålla, dels att den fördyring, som uppkommit å ifrågavarande industriella förbrukningsartiklar, i och för sig varit relativt obetydlig, dels ock att priset å förbrukningsartiklarna ifråga torde hava jämförelsevis liten betydelse för priset å framställda produkter.

Industrikommissionen vill även erinra därom, att en stor del av vår industri arbetar för export, vadan i den mån de mindre fördyringar, varom här är fråga, kunna hava inverkat å priset på framställda produkter, en å dessa uppkommen fördyring delvis kommer att bäras av utlandet. Givet är emellertid att, i den mån en fördyring av produkten verkligen är påvisbar, densamma icke får ha någon längre varaktighet, enär ju, särskilt när normala förhållanden å exportmarknaden föreligga, det naturligtvis är av stor vikt, att våra exportvaror bli så billiga och därmed så konkurrenskraftiga som möjligt.

Skälen, tillhörande grupp C., äro nära besläktade med dem under grupp B. Ofta ligger saken så, att staten garanterat den enskilda firmans avsättning av varan, och förhållandet är således då enahanda med det, då staten själv äger varan. Så är t. ex. förhållandet med ett parti främ Österrike importerad cylinderolja, för vilket Industrikommissionen varit nödsakad garantera distributörerna avsättning inom viss tid. Även i andra fall äm då en direkt garanti förelegat kunna omständigheterna vid varans mottagande och distribuering vara sådana, att staten bör söka sörja för att avsättning utan förlust ernås.

De skäl, som enligt vad ovan utvecklats, föranlett kommissionen att företaga vissa prisutjämnande åtgärder, hava synts kommissionen bärande. Visserligen hava i vissa fall för konsumenterna uppkommit

någon mindre fördyring, som utan något ingripande icke skulle hava uppkommit. Men då denna fördyring varit relativt obetydlig (den har ju för övrigt ofta icke framträtt såsom någon fördyring utan tvärtom i samband med en prissänkning, som ju visserligen därförutan skulle blivit något större) samt dessutom endast sträckt sig över en ganska kort tidrymd, och då vidare det använda sättet obestriddligen torde medföra en viss rättvisa vid fördelning av uppkommen förlust, i det att de konsumenter, i vars intresse förlustbringande åtgärder vidtagits, även få bära kostnaderna, har kommissionen ansett det vara riktigast att handla som skett. Kommissionen har även i samband med åtgärdernas vidtagande, låtit statsrådet och chefen för finansdepartementet få del av desamma.»

Av det som av Folkhushållningskommissionen i dess svarsskrivelse på remissen anförts, torde få anses framgå, att överrevisorerna icke åsyftat någon Folkhushållningsskommissionens åtgärd.

Jag anser mig icke böra ingå på den reala sidan av överrevisorernas hemställan. För att härvid kunna fatta standpunkt fordras en ingående undersökning av icke allenast förevarande, i Industrikommissionens skrivelse berörda frågor utan jämväl andra, som kunde befinnas med dem analoga; och tid och möjlighet för en dylik undersökning har icke stått mig till buds, oavsett att, därest en dylik undersökning skulle hava kunnat föranleda ett principiellt uttalande, detta skulle saknat praktisk betydelse, i betraktande därav att Industrikommissionen samma den 20 augusti 1919, då förevarande ärende anmäldes för Kungl. Maj:t upplöstes och ersattes av en mindre kommission, samt i allt fall Industrikommissionen själv i sin skrivelse framhållit, att avvecklingen skulle påskyndas, och därför antagas må, att den helt slutförts.

Det oakttat anser jag mig böra framhålla,

*att* beträffande samtliga i Industrikommissionens skrivelse omnämda varor en särskild avgift avfordrats importörer av sådana varor, en åtgärd vars överensstämmelse med grundlagens bestämmelser angående sättet för påläggande av importtull och accis torde kunna starkt ifrågasättas;

*att* syftet med avgifterna varit att åstadkomma en fond till reglering av hotande förluster vid realiserandet av varor, som under tidigare skeden av kristiden inköpts till högre priser än som sedermera med ökad tillgång skulle betingats, och att därvid, vad särskilt systrar beträffar, så vitt av handlingarna kunnat inhämtas, det var endast staten själv, som hotades av sådan förlust;

*samt att* i samtliga fall berörda avgifter beräknats vid bestämmandet av maximiprisen och sålunda ofrånkomligt verkat, att detta höjts i motsvarande grad.

Vid sådant förhållande synes det mig hvara legat synnerlig makt uppå, att Kungl. Maj:t i god tid fattat ståndpunkt till de i övennevissornas skrifvelse antydda principiella och för avvecklingen av kristiden så viktiga frågor och ej — såsom av handlingarna måste anses framgå — lätit Industrikommissionen själv bestämma riktlinjerna.

På grund av vad sålunda anförts har jag funnit detta ärende vara av den beskaffenhet, att anmälan bör, jämlikt 1107 § regeringsformen, hos riksdagen göras mot föredragande departementschefen, statsrådet Thorsson.

## Vil.

1) av herr K. J. Ekman, som yttrat:

(Prot. över ecklesiastikärenden den 31 oktober 1919).

Den 31 oktober 1919 beslöt Kungl. Maj:t på föredragning av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet *Värner Rydén* kungörelse angående undervisningsplan för rikets folkskolor. Kungörelsen är intagen i Svensk författningssamling för 1919 nr 880 och utkom från trycket den 17 mars 1920.

Redan den omständigheten, att det dröjt *mer än fyra och en halv månader* från beslutets fattande, till dess detsamma genom dess publicerande i författningssamlingen expedierats, synes i hög grad anmärkningsvärd. Hade ärendet vid föredragningen inför Konungen i statsrådet varit till fullo berett, hade säkerligen icke en så uppseendeväckande lång expeditionstid varit erforderlig. Men vissa omständigheter tyda på, att detsamma den 31 oktober 1919 icke varit i det skick, att det då bort grundlagsenligt föredragas. I sådant hänseende kan hänvisas därtill, att i statsrådsprotokollet för sistnämnda dag ett utförligt omnämmande ägnas åt försöken att, i enlighet med 1903 års riksdags beslut, få katekesutvecklingen ersatt med en ny efter barnålderns mottaglighet och behov anpassad handledning i den kristna tros- och sedeläran; varvid uttalas, att »de nedslående erfarenheter, som gjorts angående möjligheten att med Luthers lilla katekes som utgångspunkt åstadkomma en för barn lämplig undervisning i den kristna tron», hos statsrådet »stadgat övertygelsen, att den nya undervisningsplanen icke borde binda undervisningen i den kristna tros- och livsåskådningen vid Luthers lilla katekes eller någon på densamma grundad lärobok i ämnet». När detta uttalande vid föredragningen inför Konungen den 31 oktober 1919 gjordes, hade emellertid ännu icke de från vederbörande myndigheter i denna fråga genom mådlig remiss den 19 maj 1917 infördrade utlåtandena till Kungl. Maj:t

inkommit. Det skedde först med *skolöverstyrelsens* lmd. utlåtande den 15 december 1919, vilket till Kungl. Maj:t inkom den 20 januari 1920. Icke desto mindre ha å dessa handlingar tecknats bevis, att de föredragits inför Kungen i statsrådet den 31 oktober 1919. Å skolöverstyrelsens utlåtande, varvid de övriga hörda myndigheternas yttranden i nämnda fråga finnas fogade, äro omedelbart intill varandra anbragta följande stämplat »fink. till Ecklesiastik Dep. den 20 jan. 1920» samt »81 okt. 1919 i undl. amm.» (d. v. s. i konselj föredragma).

Det ifrågavarande statsrådsprotokollet av den 31 oktober 1919 är av följande lydelse:

»Departementschefen, statsrådet Rydén, anförde härefter: Genom beslut den 13 juli 1906 och den 12 januari 1909 uppdrog Eders Kungl. Maj:t åt folkundervisningskommittén att, bland annat, avgiva förslag angående vissa reformer i fråga om folkskolan. Sedan kommittén den 1 augusti 1914 avgivit betänkande angående denna angelägenhet samt en mängd myndigheter hörts över detsamma, inkom folkskoleöverstyrelsen den 30 december 1918 med yttrande i ärendet, därvid tillika framlades förslag till ny undervisningsplan för rikets folk- och småskolor.<sup>1</sup> Efter att hava ägnat detta överstyrelsens förslag en synnerligen ingående granskning är jag nu beredd att inför Eders Kungl. Maj:t anmäla detta ärende till underdånig föredragning.

Jag vill då till en början framhålla, att överstyrelsens förslag synes mig vara i stort sett synnerligen förtjänstfullt och väl ägnat att läggas till grund för ett beslut från Eders Kungl. Maj:ts sida. I vissa delar hava emellertid avvikelser från förslaget synt mig påkallade, och har detsamma därför inom departementet genomgått en överarbetning; därvid jag, utom av arbetskrafter inom departementet, biträts av skolöverstyrelsens chef generaldirektören B. J:son Bergqvist samt ledamoten av samma styrelse undervisningsrådet N. O. Bruce och extra ledamoten Hjalmar Berg. Beträffande särskilda detaljer i undervisningsplanen har jag därjämte rådgjort med ett flertal andra på respektive områden sakkunniga personer.<sup>2</sup>

Jag anhåller nu att få i korthet angiva de viktigaste ändringar i folkskoleöverstyrelsens förslag som jag ansett böra vidtagas.

1. *Lärokurserna för det sjunde skolåret.* Överstyrelsens förslag upptager, vid sidan av den vanligen förekommande sexåriga folkskolan, timplan, lärokurser och exempel på arbetsordningar för en sjuårig folkskola. I detta hänseende avsluter sig förslaget till den utveckling folkskolan i en mängd skoldistrikt under de senaste åren genomgått, i det att densamma utbyggs med ett sjunde obligatoriskt skolår. Överstyrelsens förslag till lärokurser för den sjuåriga folkskolan synes mig i alltför stor utsträckning hava uppgjorts efter den principen, att man utsträckt den sexåriga folkskolans kurser över sju år. Härmed vinnes visserligen något förhoppade insikter i de olika ämnena, men det har synt mig riktigare, att det sjunde skolårets kurs i större utsträckning komme såsom ett tillskott till den sexåriga folkskolans kurser genom införande av nytt kunskapsstoff i den omfång-

<sup>1</sup> Dessa myndigheters utlåtanden finnas icke bland handlingarna och hava icke föredragits i statsrådet vid ärendets avgörande. (Not av reservv.).

<sup>2</sup> Kursiv, av reservv.

ning sådant lämpligen kan ske. Genom att därjämte geiva det sjunde skolfärets kurs en mera praktisk inriktning vinnes, att denna högst utvecklade typ av folkskolor kommer att särskilt lämpa sig som underlag för de praktiska överbyggnader, fottsättningsskolor och högre folkskolor, som efter 1918 års riksdagsbeslut om inrättande av praktiska ungdomsskolor inrättat i ett skede av kraftig utveckling. I detta syfte hava kursplanerna i flera ämnen överarbetats.

2. *Ökat utrymme åt särskilt modersmålsundervisningen.* Den högst väsentliga omläggning undervisningen i modersmålet undergått i överstyrelsens förslag har synts mig med avseende på de ledande grundsatserna vara mycket förtjänstfull. I detta avseende har jag ej ansett mig böra föreslå någon annan saklig ändring än att undervisningen i språklära i folkolans högsta klasser fått en något starkare betoning. Emellertid har jag ej kunnat undgå att finna, att *den tid för skriftlig undervisning i modersmålet, som i timplanerna anvisats för det egentliga folksholestadiet, blivit allt för snävt tilltagen.*<sup>1</sup> Inom intet annat av folkskolans läroämnen ha bristerna i den hittillsvarande undervisningen så starkt framträtt som i fråga om färdighet att skriftligen behandla modersmålet, och jag håller bestämt före att, även med den nu föreslagna omläggningen av undervisningen i ämnet, den i förslaget tillmätta tiden för skrivning är för knapp. *Jag anser mig därför böra förordna, att inom de skolformer, där sådant är möjligt, den skriftliga undervisningen i modersmålet å folksholestadiet erhåller ytterligare en veckotimme, vilken med den ändrade kursplan för kristendomsundervisningen, som jag senare vill förordna, utan olägenhet synes kunna tagas från detta ämne.*<sup>1</sup> I anslutning till denna min uppfattning hava timplanerna för flertalet skolformer även som de med timplanerna sammanhängande exemplen på arbetsordningar omarbetats.

3. *Kristendomsundervisningens reformering.* Anordnadt av kristendomsundervisningen i folkskolan är otvivelaktigt den på en gång svåraste och ömtåligaste av de uppgifter, en ny undervisningsplan har att lösa. Den meningen torde snart nog vara enstämmig, att den hittillsvarande kristendomsundervisningen i folkskolan varit behäftad med synnerligen stora brister, och kraven på en genomgripande reformering av densamma ha allt starkare gjort sig gällande.

Om vägarna härför ha meningarna emellertid mycket gått i sår. Å ena sidan har med styrka hävdats, att den för undervisningen i ämnet anslagna tiden vore orimligt lång, vilket medförde ett omtagande och mekaniserande av hela undervisningen, så att barnen i många fall uttråkades och intogos av ovilja mot hela ämnet. Det stora antalet undervisningstimmar i kristendom inkräktade och oskäligt på utrymmet för annan undervisning. Å andra sidan ha starka betänkligheter framförts mot varje tanke på en inskränkning i ämnets nuvarande undervisningstid. Ämnets dominerande betydelse för utveckling av religiösa och sedliga karaktärer påkallade en rikt tillmätt undervisningstid för detsamma; de profana ämnena finge i tävlan om plats på skolschemat stå tillbaka för kristendomsämnet såsom det viktigaste av alla skolans ämnen.

Beträffande urvalet av det undervisningsstoff, som borde ingå i kristendomsämnet, har å ena sidan gjorts gällande, att det vore ett framträdande fel i den hittillsvarande undervisningen, att bibeln i alltför liten utsträckning gjorts grundläggande för densamma. Till väsentlig del upptoges kristendomsundervis-

<sup>1</sup> Kursiv. av reserv.

ningen av framställningar om kyrkliga dogmer och lärosystem, vilka bortskymde det väsentliga i kristendomen, Jesu egen förkunne. Den undervisning om kristendomens utveckling, som i skolan lämnades, vore vida mer en över barnålderns mottaglighet liggande redogörelse för strider om lärosatser och slitningar mellan olika religiösa samfund än barnets vilje- och känsloliv påverkande bilder till belysning av den sedliga och religiösa utvecklingen genom tiderna. Å andra sidan har man hävdad den uppfattningen, att undervisningen för att giva verklig kunskap måste samlas kring bestämda tros- och lärosatser ur den kyrkliga bekännelsen och att undervisningen följaktligen måste bliva i viss mån dogmatisk.

Särskild strid har stått omkring katekesen såsom lärobok i folkskolan. Man har å ena sidan framhållit, att katekesen är en för barnåldern synnerligen olämplig lärobok. Redan dess metodiska uppställning i frågor och svar vore älnad att framkalla utanläsning och minnesplugg, och undervisningen urartade lätt till eu rent begreppsmässig sönderdelning av lärostoffet, vilken lämnade barnens känsloliv opåverkat. Åtskilliga av de kyrkliga dogmer, som behandlas i katekesutvecklingen, läge vida över barnens fattningsförmåga, och somliga, av dem stode i strid med sanning och den vetenskapliga forskningen resultat. Å andra sidan har man gjort gällande, att så länge ej eu ny auktoriserad handledning i den kristna tros- och livsåskådningen utarbetats, så måste katekesen bibehållas som lärobok i folkskolan.

Slutligen ha starka meningsbrytningar framträtt angående det principiellt riktiga ur religionsfrihetens synpunkt att i skolan bibehålla en konfessionell religionsundervisning över huvud taget. Inom riksdagen ha tungt vägande yrkanden framställts om införandet i skolan av en konfessionslös religionsundervisning. Från somliga håll ha röster höjts för ämnets fullständiga borttagande ur skolorna. Å motsatt sida har man på ytterliggäende håll skällt i utsikt att taga barnen ur skolorna, därest läroböcker användes, som delgäve lärjungarna någon insikt om den nyare bibelforskningens resultat angående vissa av de bibliska böckerna eller delar av desamma.

Krav på befrielse från skolans undervisning i kristendom ha ock rests från så väl medlemmar av vissa religiösa samfund som från ateistiskt tänkande föräldrars sida.

Det här anförda, som ändock allenast utgör en helt summarisk axplockning ur mängden av olika meningar och motsättningar å förevarande område, visar tillräckligt, huru svår och grannlaga uppgiften är att i undervisningsplanen utforma föreskrifterna angående kristendomsundervisningen. Jag är ock på det klara med att *huru* denna undervisning än författningsmässigt ordnas, så komma bestämmelserna därom att på åtskilliga håll framkalla besvikelse och kländer. Ståndpunkterna äro här för oförenliga för att kunna finna någon fullt samlande lösning.

Jag går nu att angiva de ledande synpunkter, vilka synas mig böra beaktas vid frågans avgörande.

Enligt min uppfattning bör religionsundervisningen i skolan vara *obligatorisk* för barn, som tillhöra kristna trossamfund. Att vid uppgörande av nu föreliggande undervisningsplan tillmötesgå kraven på en konfessionslös religionsundervisning torde av *derå* skäl ej kunna ifrågasättas. Dels råder ännu åtskillig oklathet över innebörden i detta krav, dels är den nu arbetande lärargenerationen främmande för en sådan undervisningsanordning, dels äro vi i total avsaknad av

läroböcker, utarbetade för en sådan undervisning. Den undervisningsplan, som nu utfärdas, måste alltså utgå från förutsättningen att religionsundervisningen i folkskolan skall bestå i *kristendomsundervisning*.

Då det sedan gäller att bestämma, huru denna undervisning skall anordnas, synas mig följande allmänna grundsatser böra uppställas:

- a) Undervisningen skall vara lämplig för barn;
- b) Den bör avse att bibringa kunskap om kristendomens uppkomst, innehåll och utveckling med huvudtyngden lagd på Jesu egen gärning och förkunnelse;
- c) Skolan bör i sin undervisning avhålla sig från att indragas i de vuxnas strider beträffande religiösa spörsmål utan i stället sträva efter objektivitet i framställningen samt såmedelst medverka till skapandet av en vidhjärtad fördragsamhet mot olika tänkande.

Den första av dessa grundsatser synes mig folkskoleöverstyrelsens förslag till undervisningsplan i viktiga avseenden tillgodose. Bibelns egen framställning lägges till omedelbar grund för kristendomsundervisningen. Det betonas, att vid valet av bibelstycken och vad som i övrigt ingår i undervisningen skall tillses, att barnen på ifrågavarande åldersstadium kunna tillgodogöra sig det religiösa och sedliga innehållet däri. Enkelhet, åskådlighet och livfullhet vid undervisningen förordas, det varnas för ett sönderdelande och mera begreppsmässigt lärosätt, åtminstone på lågstadiet, och utanläsningen inskränkes högst väsentligt.

Däremot har jag måst ställa mig starkt betänksam mot överstyrelsens förslag, i vad det avser sättet för bibringande av insikt i den kristna tronshuvudstycken. Ehuru en viss oklarhet vidlåder förslaget i denna del, vill det dock synas som om meningen vore, att katekesen — åtminstone Luthers lilla katekes men även väsentliga delar av utvecklingen eller möjligen någon annan på Luthers lilla katekes byggd lärobok — skulle tjäna som underlag för undervisningen i denna del. *Min bestämda övertygelse är, att det möter nästan oöfvervinneliga svårigheter att meddela en för barn lämplig undervisning i kristen tro på grund av Luthers lilla katekes. Luther skrev icke denna bok för barn. Dess innehåll går delvis vida utöver barnens fattningsförmåga, dess uttryckssätt äro i stora delar alldeles främmande för barn, och det kan ifrågasättas, huruvida framställningen i vissa avseenden står i full samklang med en upplyst kristen åskådning i våra dagar.*†

Uppfattningen om den nuvarande katekesens olämplighet som lärobok för barn har länge varit stadgad, Redan 1903 års riksdag anhöll i skrivelse till Kungl. Maj:t om vidtagande av åtgärder för att få katekesutvecklingen ersatt med en ny efter barnålderns mottaglighet och behov anpassad handledning i den kristna tros- och sedeläran. I anledning av denna skrivelse hava sedermera stora ansträngningar gjorts för att få en sådan handledning till stånd. Resultaten av dessa ansträngningar bestyrka min uppfattning, att det möter rent av oöverstigliga svårigheter att skapa en för barn lämplig lärobok, som grundar sig på Luthers lilla katekes eller har sin utgångspunkt i dess uppställning och ordalag. Jag behöver i detta avseende blott erinra om följande fakta.

Uppdraget att utarbeta den av riksdagen begärda handledningen lämnades först till professor F. A. Johansson, en man som otvivelaktigt hade många goda förutsättningar för uppdraget. Han lyckades ej att lösa uppgiften.

† Kurs. av reserv.

Man sökte sedermera komma fram på andra vägar. Man tänkte sig, att författarskapet skulle överlämnas åt det fria initiativet. År 1911 tillsattes en stor granskningsnämnd av teologer och skolmän, som skulle giva vägledande råd och pröva inkomna läroboksförslag. Många förslag inkommo under årens lopp, men intet befanns lämpligt. Nämnden fick då i uppdrag att själv försöka skriva handledningen i fråga. Sedan ett par år föreligger resultatet i arbetet »Vår kristna tron». Jag gör mig ej skyldig till någon orättvisa, om jag om detta arbete uttalar, att man ej lyckats lösa den förelagda uppgiften. Om den meningen råder en nästan fullständig enighet bland Sveriges barnalärare. Även inom domkapitel och prästerskap ha många starkt kritiska röster höjts mot förslaget.

På enskild väg ha ock på senare tid flera försök gjorts att skapa en för barn lämplig lärobok i den kristna tron. Bland dessa intager ärkebiskop Söderbloms nyligen utkomna arbete »Levnaden, tron och bönen» ett synnerligen bemärkt rum. Jag tvekar emellertid ej att även om detta uttala den bestämda uppfattningen, att detsamma, trots sina stora förtjänster i många avseenden, ej lämpar sig som lärobok för det åldersstadium, varom här är fråga.

De nedslående erfarenheter, som sålunda gjorts angående möjligheten att med Luthers lilla katekes som utgångspunkt åstadkomma en för barn lämplig undervisning i den kristna tron, i förening med iakttagelsen att författare, som sökt bygga sina läroböcker på Jesu egen förkunnelse, i åtskilliga fall lyckats vida bättre träffa ett för barnåldern lämpligt framställningssätt och läroinnehåll, ha hos mig stadgat övertygelsen, att den nya undervisningsplanen icke hör binda undervisningen i den kristna tros- och livsåskådningen vid Luthers lilla katekes eller någon på densamma grundad lärobok i ämnet.

Ett ytterligare stöd för denna min uppfattning anser jag mig kunna hämta i det uttalande vid 1919 års lagtima riksdag, som gjordes av Andra kammarens första tillfälliga utskott i dess utlåtande nr 7 i anledning av en väckt motion angående avskaffande av katekesundervisningen i skolorna m. in. Utskottet, vars utlåtande godkändes av kammaren, yttrade där i samband med en erinran om det föreliggande förslaget till ny undervisningsplan: 'I ifrågavarande förslag till undervisningsplan har katekesundervisningen inskränkts till att omfatta enbart sista årskursen och att avse endast Luthers lilla katekes, och dessutom torde *Kungl. Maj:t* vid fastställandet möjligen finna skäl att helt utesluta katekesen som lärobok'.

Huru jag positivt tänkt mig undervisningens anordning i berörda hänseende skall jag strax angiva.

Elen andra av de *grundsattser*, jag nyss uppställde såsom vägledande för kristendomsundervisningens anordning, tillgodoses i allt väsentligt genom skolöverstyrelsens förslag, därest detsamma med avseende på undervisningen i den kristna trosläran undergår den omarbetning, jag nyss förordat, så att sammanfattningen av densamma mera direkt anknytes till någon för barnundervisning särskilt lämpad del av Jesu förkunnelse. En lämplig utgångspunkt härför erbjuder enligt min uppfattning Jesu bergspredikan, som med sin upphöjda etiska uppfattning, sin skönhet och sina enkla bilder och liknelser har en synnerlig förmåga att tala till barnasinnen.

Kristendomsundervisningen i A-skolan skulle alltså de två första skolåren avse enkla, muntligt framställda berättelser ur bibeln, ägnade att grundlägga

† Kurs. av reserv.

barnens första religiösa och sedliga föreställningar. Under de tre följande skolåren skulle komma berättelser ur gamla och nya testamentet samt apostlagärningarna, i tidsföljd ur bibeltexten. Under femte skolåret skulle lärjungarna därjämte möta Jesu förkunnelse i hans tal och liknelser. Under sjätte skolåret skulle Jesu bergspredikan läsas och i anslutning till densamma lämnas en efter barnålderns mottaglighet och behov anpassad sammanfattning av den kristna tros- och livsåskådningen. *De kyrkohistoriska bilder, som ingå i kursen för särskilt de högre utvecklade skolformerna, böna i något fylligare urval hämtas från reformationens historia. I samband med Luther torde barnen lämpligen få, utan något inlärande eller någon ny katekiserande sammanfattning, läsa Luthers lilla katekes såsom ett historiskt uttryck för hans uppfattning av kristendomens huvudstycken.*<sup>1</sup>

I övrigt torde överstyrelsens förslag i fråga om kurser få i huvudsak lända till efterrättelse.

Den tredje grundsats, jag förut uppställt för kristendomsundervisningens anordning, har redan vunnit beaktande vid uppgörandet av nyss anförda kursplaner för undervisningen. I barnens såväl som lärarnas och föräldrarnas intresse torde det emellertid böra fastslås i anvisningarna till undervisningsplanen, att undervisningen skall vara fri från sårande angrepp på andras övertygelse, bidra till skapande av religiös tolerans samt tillgodose det nutida samhällets krav på tankefrihet. I våra tider med dess starka brytningar å det religiösa området skulle skolan snart sönderslitas, om den gjordes till en propagandainstalt för en särskild religiös åskådning. Göres kunskapsmeddelesen objektiv och bäres den av fördragsamhetens ande, så finnes i kristendomen ändå så oerhört mycket gemensamt för olika religiöst tänkande, att en så lagd undervisning, utan att förlora något i allvar och stadga eller i rent bildande betydelse, bör kunna tillfredsställa det stora flertalet av vårt folk, på samma gång som den hos våra barn bör kunna grundlägga en djupare och sannare uppfattning av de religiösa och sedliga problemen.

Med den omläggning av undervisningen, jag här förordat, torde undervisningstiden i flertalet skolformer kunna bestämmas till två veckotimmar,<sup>1</sup> utom tiden för den dagliga morgonandakten.

I anslutning till dessa ledande synpunkter har överstyrelsens förslag till timplaner, kursfördelning och metodiska anvisningar omarbetats.

4. *Historieundervisningen.* Överstyrelsens förslag till kursplaner i detta ämne anser jag kunna med några mindre redaktionella jämkningar godtagas. Där emot synas mig målsbestämmelser och anvisningar böra i vissa delar omformuleras i syfte att kulturhistorien får ett ökat utrymme vid undervisningen. Det torde därjämte få anses som självfallet, att krigshistorien i den framtida historieundervisningen ej får ett större rum än som nödvändigt betingas av det historiska sanningkravet, och att betydelsen av folkens fredliga sammanlevnad får en väsentligt starkare betoning i historieundervisningen än tillföre.

Omarbetning i detta syfte av anvisningarna har verkställts.

5. *Undervisningsplanen i övrigt.* För de jämkningar i förslaget, som i övrigt företagits, torde ej någon särskild redogörelse vara erforderlig. Där emot

<sup>1</sup> Kurs. av reserv.

anhåller jag att få yttra några ord om innehållet i den kungörelse, genom vilken förordnas om den nya undervisningsplanens ikraftträdande.

Till en början synes det mig uppenbart, att den nya undervisningsplanen, i likhet med undervisningsplanerna för realskolor och gymnasier samt läroplanen för folkskoleseminarierna, bör publiceras i Svensk författningssamling. Likaledes höra samtidigt med dess ikraftträdande cirkulären till domkapitlen den 12 maj 1865 angående den kateketiska undervisningen och den 12 oktober 1878 angående antagande av ny katekes, såsom ej längre tillämpliga på undervisningen i folk- och småskolor, upphöra att gälla för dessa läroanstalter. Självfallet uppbäves också cirkuläret till domkapitlen den 7 december 1900 angående ny normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor ävensom övriga mot den nya författningen stridande bestämmelser.

I fråga om räckvidden av den nya undervisningsplanens bestämmelser torde *timplanerna för de olika skolformerna böra få en ganska starkt bindande verkan.*† Det har här och var yppat sig en tendens att *oskäligt nedsätta undervisningstiden*, och jag anser mig därför böra förorda, att *vederbörande timplan skall lända till efterrättelse*† där ej särskilda förhållanden, som författningsförslaget närmare reglerar, böra föranleda frångående av densamma. *Kursplaner och anvisningar måste däremot få till uppgift att allenast tjäna till huvudsaklig ledning.*†

Behovet av den nya undervisningsplanen har länge gjort sig starkt gällande, och jag anser mig därför böra förorda, att kungörelsen om densamma träder i kraft från och med början av det läsår, som inträffar närmast efter utgången av juni månad år 1920. En övergångstid är emellertid nödvändig för jämkningar i lärokurserna, och här jag efter samråd med sakkunniga kommit till den uppfattningen, att denna övergångstid bör bestämmas till tre år.»

På grund av vad i denna sak förekommit och den utfärdade undervisningsplanen innehåller finner jag mig föranlåten i ärendet framställa anmärkning i nedannämnda särskilda hänseenden:

1:o) Anmärkes, att genom föredragande departementschefens förvållande expedieringen av förevarande ärende fördröjts från den 31 oktober 1919, då Kungl. Maj:ts beslut fattades, till den 17 mars 1920, då undervisningsplanen utkom i Svensk författningssamling, eller mer än fyra och en halv månader, vilket dröjsmål varit så mycket mera olägligt, som undervisningsplanen skall äga tillämpning redan från och med början av det läsår, som infaller närmast efter utgången av juni månad 1920, och tiden för beredelsen därtill sålunda på många ställen blir alltför knapp).

2:o) Anmärkes, att ärendet blivit redan omförmälda den 31 oktober 1919 till slutlig föredragning inför Konungen anmält, oaktat vissa från myndigheterna infordrade utlåtanden i en för undervisningsplanens utgestaltning betydelsefull detaljfråga, nämligen om en ny handledning i den kristna tros- och sedeläran, först långt efteråt — den 20 januari 1920 — till Kungl. Maj:t inkommit.

† Kurs. av reserv.

3:o) Anmärkes, att jämväl i övrigt föreskriften i 10 § regeringsformen därom, att innan ärendena hos Konungen i statsrådet föredragas, desamma skola genom nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk av den föredragande beredas, icke blivt i den omfattning ärendets stora vikt oeli betydelse kräfft av departementschefen iakttagen. Visserligen hava, såsom i statsrådsprotokollet omförmåles, över ett äldre, av folkundervisningskommittén den 1 augusti 1914 uppgjort förslag till undervisningsplan myndigheter och andra hörts; men de av dem avgivna utlåtandena finnas icke bland handlingarna och hava icke föredragits i statsrådet vid ärendets avgörande, och över det från nämnda förslag väsentligen avvikande förslag till undervisningsplan, som sedermera av folkskolöverstyrelsen uppgjorts och som ligger till grund för den utfärdade kungörelsen, har icke någon myndighet hörts. Detta hade dock varit så mycket mera påkallat, som överstyrelsen i den skrivelse den 30 december 1918, varmed dess förslag till undervisningsplan till Kungl. Maj:t överlämnades, uttryckligen uttalat, att det »i väsentliga avseenden gällt för överstyrelsen att åstadkomma alldeles nya förslag». Det borde vid sådant förhållande hava framstått såsom en skyldighet för departementschefen att över det nya förslaget — liksom över det gamla — låta höra exempelvis domkapitlen, folkskoleinspektörerna, folkskoleseminariernas rektorer och lärarkollegier samt professorerna i pedagogik vid universiteten in. fl. sakkunniga myndigheter, men så har icke skett.

4:o) Anmärkes, att i stället för den grundlagsenliga beredningen genom sakkunniga och ansvariga myndigheter, som sålunda bort äga rum, ett flertal oansvariga, enskilda rådgivare av departementschefen, såsom det synes, på eget bevåg utan något Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallats; vartill kommer, att någon upplysning om vad dessa sålunda tillfrågade personer tillrätt eller avstyrkt icke i handlingarna förefinnes.

5:o) Anmärkes, att i den nya undervisningsplanen den betydelsefulla förändring i timplanen vidtagits, att tiden för undervisningen i kristendomskunskap i såväl småskolan som den egentliga folkskolan inskränkts från nuvarande respektive fyra och fem timmar till två timmar i veckan. I folkskolöverstyrelsens förslag var tiden resp. två och tre timmar. En så betydande nedsättning, som i den nu av Kungl. Maj:t utfärdade undervisningsplanen vidtagits, kan icke annat än vara i högsta grad menlig för kristendomsämnets ställning i skolan. Folkundervisningskommittén har i sitt den 1 augusti 1914 framlagda betänkande angående folkskolan (sid. 174) betecknat kristendomsämnet såsom »skolans främsta undervisningsämne». I den nu fastställda undervisningsplanen är det

skolans mest missgynnade läroämne. Den tid som genom förändringen inbesparats har i stället tillagts undervisningen i modersmålet, vilket dock redan i överstyrelsens förslag var skolans mest gynnade ämne med sammanlagt i en 7-klassig skola 66 veckotimmar mot kristendomsämnet 19 timmar. Enligt den nu utfärdade läroplanen har modersmålet i en 7-klassig skola 71 timmar i veckan men kristendomsämnet blott 14 timmar (2 timmar i varje klass). Genom sitt tillstyrkande till denna förändring beträffande ett ämne, vilket — såsom folkundervisningskommittén uttrycker sig — avser icke blott att meddela kunskap utan jämväl att främja barnens sedliga och religiösa utveckling, har departementschefen uppenbarligen åsidosatt det iakttagande av rikets och vårt folks »sannskyldiga nytta», varom i 107 § regeringsformen talas.

6:o) Anmärkes, att genom den nya undervisningsplanen *Luthers lilla katekes avskaffats såsom lärobok i den kristna tros- och sedeläran*. Visserligen får den ännu i skolans högsta klasser läsas, men endast i samband med berättelser och bilder ur reformationens historia »såsom ett historiskt uttryck för Luthers uppfattning av kristendomens huvudstycken». Genom det i anvisningarna till kursplanen i kristendomskunskap förekommande *förbudet mot ordagrant inlärande av annat än ett begränsat antal viktigare, för barnen lättfattliga bibelspråk — resp. korta bibelstycken — samt valda psalmverser eller korta psalmer har förbjudits även inlärandet av den i Luthers lilla katekes intagna, för alla kristna trossamfund gemensamma trosbekännelsen*. Man kan fråga, hur det skall vara möjligt att bibringa barnen någon verklig kristendomskunskap, om icke ens den kristna trosbekännelsens korta satser få av barnen i skolan inläras och fästas i minnet. Genom denna åtgärd har ett officiellt stöd givits åt de från vissa håll sedan länge i vårt land pågående strävandena för *vårt folks avkristnande*. (Om dessa strävanden redan burit de frukter, om vilka i det på statsrådet Verner Rydén's föredragning den 18 december 1918 utfärdade böndagsplakatet säges, att »inom samhället sprider sig en moralisk smitta, vilken yttrar sig i en tilltagande förvildning bland de unga och en sinnets själviskhet hos vuxna, som mången gång trampa människokärlekens bud under fötterna och löser upp vördnaden för lag och rätt», så kan befaras, att detta hädanefter i än högre grad skall bliva fallet.

7:o) Anmärkes, att departementschefen dels vid föredragningen inför Konungen och dels i den utfärdade undervisningsplanen i visst hänseende på ett *oriktigt och missledande sätt* framställt för ärendet betydelsefulla *omständigheter* och förhållanden.

Därvid faller först i ögonen det i undervisningsplanen ständigt

åtenkommande framhållandet av Luthers lilla katekes såsom uteslutande ett historiskt dokument, avsett att — i anknytning till reformationens historia — belysa »Luthers religiösa och sedliga uppfattning och hans sätt afl sammanfattande framställa kristendomens huvudstycken». Därmed undanskymmes och förvanskas vad som för undervisningen i kristendom för vårt folk är långt viktigare, nämligen att katekesen alltjämt är en *den svenska kyrkans bekännelseskraft*.

Icke utan inverkan på Kungl. Maj:ts beslut rörande katekesens användning vid kristendomsundervisningen torde hava varit de uttalanden, som i statsrådsprotokollet förekomma av innehåll, att »det möter nästan oöverbärliga svårigheter att meddela en för barn lämplig undervisning i kristen tro på grund av Luthers lilla katekes», ävensom att »Luther skrev icke denna bok för barn». Vad det första av dessa påståenden beträffar, vederlägges det till fullo av den omständigheten, att Luthers lilla katekes allt från reformationens införande i vårt land och intill våra dagar eller i snart fyra hundra år segrande hävdad sin plats såsom *den yppersta av alla läroböcker vid barnundervisningen i kristendom*. Och vad det senare påståendet vidkommer, så visar Luthers företal till lilla katekesen, att densamma författats icke blott för de äldre utan för såväl unga som gamla, »särdeles de unga».

8:o) Anmärkes, att vid angivande av kristendomsundervisningens mål, liksom även i de till undervisningsplanen fogade anvisningarna, ensidigt framhållits bibringandet av en viss *kunskap om kristendomens uppkomst, innehåll och utveckling* såsom undervisningens huvudsyfte, under det att i folkskoleöverstyrelsens förslag tillika särskilt betonades denna undervisnings uppgift att — på det högre skolstadiet — i närmaste anslutning till Luthers lilla katekes »fullständiga samt fastare utforma och inskräpa det kristliga trosinnehåll, som vunnits vid kristendomsundervisningen i övrigt». Genom den av Kungl. Maj:t vidtagna förändringen har kristendomsundervisningen i skolan givits en väsentligen annan, mindre positivt kristlig och mera *konfessionslös* karaktär än förut, till oberäknelig skada för vårt folks kristliga föstran i det hela.

I samma riktning verkar ock den i anvisningarna, punktt 11, givna föreskriften, så lydande: »Vid kristendomsundervisningen bör läraren städse erinra sig, att de olika hem, från vilka lärjungarna på grund av rådande skolplikt komma, i många fall företräda vitt skilda uppfattningar av de frågor, som vid kristendomsundervisningen kunna förekomma till behandling. Han bör därför vid sin undervisning sorgfälligt undvika allt, som kan verka såsom särande angrepp på andras åskådning eller motverka uppkomsten hos lärjungarna av en vilhjärtad för-

dragsamhet mot olika tänkande. Det är av synnerlig vikt, att undervisningen i kristendom, utän att den därvid förlorar i allvar eller stadga, bedrivs så, att den icke kommer i strid med det nutida samhällets krav på tankefrihet för de enskilda individerna».

9:o) Anmärkes, att i fråga om undervisningen i historia denna undervisnings mål och sättet för dess meddelande angivits på ett oklart, ensidigt och tendentiöst sätt, som synes stå i betänklig strid mot kravet på tankens frihet och ett berättigat utrymme för lärarens eget på insikter i ämnet grundade omdöme om det historiska sanningssinnet. Det heter sålunda i den utfärdade undervisningsplanen, att »historieundervisningen i folkskolan har till uppgift att ge barnen en efter deras ålder och utveckling avpassad framställning av vårt folks historia, att därvid särskilt göra dem förtrogna med betydelsefulla personligheter, händelser och tidsföreteelser, som bidragit till kulturens höjande eller äro av större betydelse för förståelse av vår egen tids samfundsliv och sociala förhållanden, samt såmedelst hos barnen lägga grund för sund fosterlandskänsla och god samfundsanda». I de meddelade anvisningarna angående undervisningens bedrivande har ytterligare »den fredliga odlingens och samhällsordningens utveckling» samt nutidens samfundsliv och sociala förhållanden skjutits fram på ett sätt, som lätt kan komma att äventyra en sann och riktig framställning av olika sidor av det historiska händelseförloppet, särskilt i vad det avser Sveriges förhållande till andra länder och folk.

Till vilseledande framställningar vid undervisningen inbjuda också lätteligen de i anvisningarna givna föreskrifterna, att vid undervisningen särskilt bör framhållas, att »i samma mån kulturen gått framåt har kriget allt starkare framstått såsom en olycka och ett fördärv», och att för lärjungarna bör betonas »skillnaden mellan sådana krig som förts till försvar för ett folks självständighet och rätt, och sådana, som framkallats av erövringslystnad eller liknande motiv». Vad särskilt det förstnämnda av dessa uttalanden beträffar lär historien, att kriget även under gångna, mindre upplysta tider än vår framstått med icke mindre styrka än nu såsom en olycka och ett fördärv, som det är en helig fosterländsk plikt att söka avvärja.

10:o) Anmärkes, att den vederbörande lokala skolmyndigheter hittills i enlighet med den kommunala självstyrelsens princip tillkommande rätt att själva ordna sitt skolväsende med ledning allenast av en utav Kungl. Maj:t utfärdad s. k. *normalplan* för folkskolan genom den nu utfärdade undervisningsplanen, vilken för första gången givits formen av en *i Svensk författningssamling intagen Kungl. kungörelse*, i hög grad inskränkts.

Ordnandet av undervisningen har därigenom mekaniserats och erhållit en tvingande karaktär, som kan befaras komma att skapa missnöje och svåra slitningar, särskilt i fråga om kristendomsundervisningen, där helt säkert en större frihet för församlingarna eller skoldistriktet att efter olika uppfattning om kristendomsämnets betydelse och sättet för dess behandling i skolan bestämma såväl angående antalet undervisningstimmar inom en viss ram som ifråga om lärobok m. in., hade varit ägnad att förebygga strider, som nu icke synas kunna undvikas.

För de oegentlighet<sup>er</sup> vid handläggningen av förevarande ärende och de för land och folk djupt ingripande, till sina följder skadliga åtgärder, mot vilka i det föregående anmärkningar i olika hänseenden blivit framställda, yrkar jag å föredragande departementschefen *Verner Rydén* ansvar enligt 107 § regeringsformen.

2) dels av herrar *Clason, von Geijer, Gösta Andersson, Magnusson* i Tumhult, *Henrikson* och *Forssell*, som instämt uti det av herr *K. J. Ekman* här ovan framställda ansvarsyrkandet.

dels ock av herrar *Hallén, Janson* i Kungsör och *Jansson* i Edsbäcken, som instämt uti samma ansvarsyrkande, såvitt det avser nedsättningen av tiden för kristendomsundervisningen i folkskoleklasserna från av skolöverstyrelsen föreslagna tre timmar till två timmar i veckan.

Herr *Larsson* i Västerås har begärt att få antecknat, att han icke deltagit i slutbehandlingen av det ärende, som föranlett utskottets anmälan under punkt 3:o.

---

*Bilaga.**Kyläläisten laulukirja.*

(Sångbok för folket.)

Boken är på omslaget försedd med ovanstående fullständigt vilseledande titel. En andra titel, angivande skriftens verkliga innehåll förekommer på sid. 1 och lyder i översättning »Lärobok för fotfolket». Anledningen till den falska titeln är för övers. outgrundlig, då något förgripligt ej kan utletas ur boken. Den är fullkomligt opolitisk och utgör ingenting mer än en enkel och lättfattlig framställning av de elementära grunderna för exercis, vapen- och krigföring, och har i vissa avseenden sin nära motsvarighet i den svenska »Infanteristen», vilken bok vid mönstring överlämnas åt de infanteriet tilldelade värnpliktiga. — Genomläsandet av häftet kvarlämnar dock ett helhetsintryck, att det närmast är avsett för personer, som icke kommit i åtnjutande av den militära »drillems» förmåner, d. v. s. personer utan någon som helst föregående krigsmannautbildning. Så äro t. ex. alla den enskilde soldatens såväl som trupperförbandens rörelser framställda med en utförlighet, ytterligare upphjälpt medels teckningar, som tydligen är ämnad att göra en lärares demonstrationer och muntliga framställning så vitt möjligt överflödiga. Med samma klarhet äro likaledes alla kommandoords betydelse definierade. — Som slutomdöme kan sägas, att boken med god behållning kunde studeras av envar krigsman.

*Mehiläisshoito-opas.*

(Lärobok i biskötsel.)

Då detta arbete uppgives ha tillkommit till dels efter N. V. Klembowsky, (rysk militär förf.) och tydligen i sin helhet utgör en översättning från ryska språket, får den anses giva en fullt autentisk bild av organisationsformerna och metoderna för den nya militarism, som framväxte omkring den ryska sovjetdiktaturen. Sätillvida är boken även av ett visst kuriositetsintresse. Det synes vara den gamla förkättrade militarismen återuppstånden i ny men näppeligen förnyrad gestalt, ett i så måtto nytt militärväsende att det uppger sig tjäna nya syften, att det givit nya namn åt gamla former, och att det med sig föremat nya våldsmetoder, vilka det söker giva helgd av prisvärd moral.

Boken går med falsk skylt. Den riktiga titeln »Handbok för fotfolket» återfinnes på sid 1. Häftet upptages till mer än två tredjedelar av samma ämnen som föregående arbete, kompletterat med artiklar om hälsovård, persedelvård m. m., och så långt är syftet uteslutande pedagogiskt. Här säges emellertid redan i början tydligt ut att undervisningen är avsedd för mannen i den »Röda Finska Armén».



Genom att eminna om mötgångarna under det röda uppröret sökt framhålla den önskade hotfulla stämningen. Det är emellertid icke endast i Finland, anför förf., som arbetarna blivit utsatta för förföljelse. Som värdig medtitel till *Finlands höst*, *Munsterheim*, säges den tyska socialdemokratens blodbarg, *Noske*, uppträda. Båda dessa personer ha bragt tusentals arbetare om livet. I Amerika snota tio-tusentals arbetare i fängelseshälna, och likartat är förhållandet i alla Övriga länder. Men, säges det vidare, trots alla otaliga blodoffer skall proletariatet ej avstå från utförandet av sin historiska mission. »Modigt framåt, du finste arbetare. Lystia till stormklockans dånande klang, då den ringel till arbete och strid. Glöm ej strejkens betydelse på det förberedande stadiet vid arbetet för revolutionen. Men rusta dig framför allt för väpnad aktion. Soldat, förbliv i den vita armén tills du blivit förd i eldlinjen. Giv då dina egna officerare och andra slaktare en våldsam död och fylka er sedan allesammans under det röda fälttåget. Leve Finlands socialistiska rådsrepublik. Ned med den borgerliga vitagandesdiktaturen. Leve världsrevolutionen»

### Tietolehtinen.

(»Notisblad».)

Tvenne s. k. notisblad, innehållande personligt färgade, kortare notiser om striderna mellan vita och det röda Ryssland. I dessa notiser segra alltid de röda och deras bragder förhärligas.

I en notis talas också om, huru fångar misshandlas i den finska ochranans fängelseshäln. Personer, meddelar förf., som träffat den nyligen häktade f. d. lantdagsmannen Lehtosaari, berätta, hur dennes ansikte skulle ha vant uppsvullet och vanställt till följd av undergången misshandel. Hans underkläder skulle likaledes ha varit nedblodade. »Slaktarena skola fortsätta med sina olyggheter så länge tills stormiloden kommer och sopar undan grundvalarna för deras valde». — Ännu en liknande notis om ochranan, med tvivelaktigt sanningsvärde, och skriven i provokatoriskt syfte förekommer.

På anmodan av gränskommissarien i Haparanda har undertecknad verkställt förestående sammandrag av ovan angivna, på finska språket avfattade böcker och broschyurer.

Haparanda den 14/s 1919.

Karl Hj. Persson.

Notisman.